

“ŞÜPHELİ ALACAKLAR” UYGULAMASI ZEMİNİNDE:

Vergi Kanunlarının Yorumu Üzerine Bir Monografi

Akın Gencer ŞENTÜRK, Avukat

İzmir, 21.03.2012

I. Giriş ve Yöntem Üzerine

Vergi Usul Kanunu'nun (VUK) 323. maddesi

“Ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmak şartıyla;

1. Dava veya icra safhasında bulunan alacaklar;

2. Yapılan protestoya veya yazı ile bir defadan fazla istenilmesine rağmen borçlu tarafından ödenmemiş bulunan dava ve icra takibine değmeyecek derecede küçük alacaklar;

şüpheli alacak sayılır.

Yukarıda yazılı şüpheli alacaklar için değerlendirme gününün tasarruf değerine göre pasifte karşılık ayrılabilir.

Bu karşılığın hangi alacaklara ait olduğu karşılık hesabında gösterilir. Teminatlı alacaklarda bu karşılık teminattan geri kalan miktara inhisar eder.

Şüpheli alacakların sonradan tahsil edilen miktarları tahsil edildikleri dönemde kar-zarar hesabına intikal ettirilir.”

hükümünü taşımakta olup, çok sayıda çalışmaya konu edilmiş hüküm bir kez de tarafımızdan irdelenecektir.

Öğretide, konu “şüpheli alacak” (devamında değersiz alacak ve vazgeçilen alacak) olduğunda genel olarak vergilemede “tahakkuk esası” üzerinden değerlendirme yapıma yoluna gidildiği¹, buradan hareketle genelde “bir alacağın ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olduğunun kabul edilebilmesi için, o alacağın daha önce hâsılat olarak kayıtlara intikal ettirilmiş olması zorunlu olduğu, dolayısıyla daha önce hâsılat olarak yazılmamış bir alacak için karşılık ayrılmasının mümkün olmadığı” sonucuna ulaşıldığı² görülmektedir.

¹ Bu yaklaşımlara örnek olarak Bkz. Hande TORTOP BAYRAKTAR, “Şüpheli Alacak, Değersiz Alacak ve Vazgeçilen Alacakların Değerlemesi”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Aralık/2011, S:364; Gürol ÜREL, “VUK Uygulamasında Değersiz, Şüpheli ve Vazgeçilen Alacaklar”, **Lebib Yalkın Mevzuat Dergisi**, Mart/2000 - Nisan/2000, S:87 – 88; Ersin NAZALI, “Şüpheli Ticari Alacaklar Karşılığı”, **Yaklaşım Dergisi**, Aralık/2008, S:192.

² “Bir alacağın ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olduğunun kabul edilebilmesi için, o alacağın daha önce hâsılat olarak kayıtlara intikal ettirilmiş olması zorunludur. Dolayısıyla daha önce hâsılat olarak yazılmamış bir alacak için karşılık ayrılması mümkün değildir.” görüşü için Bkz. TORTOP BAYRAKTAR,

Tahakkuk esasına göre, kazancın tespitinde ödeme veya tahsilât tarihleri dikkate alınmaz. Bir hâsılat unsurunun doğuşu (tahakkuku) yeterli olup tahsil edilmiş olması şart değildir. Aynı şekilde bir gider unsurunun doğuşu (tahakkuku) yeterli olup ödenmiş olması şart değildir³. Tahakkuk, gelirin mahiyet ve tutar itibarıyla kesinleşmesi olup, Gelir Vergisi Kanunu'nun 39. maddesinde; *"Elde edilen hâsılat, tahsil olunan paralarla tahakkuk eden alacakları, giderler ise, tediyeye olunan ve borçlanılan meblağları ifade eder."* şeklinde yer alan hüküm bu durumun en somut halidir⁴.

Bu açıdan yapılan değerlendirmelerin, *"şüpheli alacak -karşılık ayırmak / karşılık ayırmak - karı düşürmek / karı düşürmek - vergi matrahını azaltmak demek olduğuna göre karı azaltan bir durumun öncelikle kar içinde olması gerekir"* şeklinde tümdengelim ya da *"gider olması için gelir olması gerekir"* şeklinde bir tümevarım yöntemine mi dayandığı görüşümüze göre tam olarak belirli değildir.

Ancak hangi yöntemle dayanırsa dayansın, matrahı aşındıran bir unsurun bir şekilde önce matrah içinde yer almasının beklenmesi, sonuç olarak karşılık ayırmayı vergisel açıdan nötr (etkisiz) bir hale getirme yolunda bir düşünceye dayanmakta olup temelinde, Vergi Usul Kanunu'nun 323. maddesinde 2365 sayılı Kanun ile yapılan değişikliğe dair gerekçede *"... Karşılık ayrılmak suretiyle, zarara intikal ettirilecek alacağın ticari ve zirai faaliyetin elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olması, diğer bir ifade ile alacağın daha önce hâsılat hesaplarına intikal ettirilmiş olması..."* ifadesinin yattığı anlaşılmaktadır⁵.

Bu görüşe göre eğer şüpheli alacak karşılığı ayırma işlemi daha önce bu alacağa ilişkin hasılat / gelir kaydının var olmasına bağlı olduğundan, şüpheli alacak karşılığı ayırmak suretiyle kardan (devamla matrahtan) yapılan indirim aslında bir *"gider yaratma"* değil, hasılat / gelir yazılmış bir unsurun *"nötr / etkisiz"* hale getirilmesidir⁶.

agm. Ya da *"...bir alacağın gerçek bir alacak niteliğinde kabul edilebilmesi ancak hâsılat hesaplarına intikaline bağlıdır..."* şeklindeki benzeri bir görüş için Bkz. Ömer Faruk ÖZKAN, *"Verilen Avansların Şüpheli Alacak Müessesesi Karşısında Durumu"*, **Vergi Dünyası Dergisi**, Haziran/2011, S:358.

³ Altar Ömer ARPACI, *"Tahakkuk ve Dönemsellik İlkeleri"*, **İstanbul SMMM Odası Mali Çözüm Dergisi**, S:92.

⁴ Konuya ilişkin ayrıntılı değerlendirmeler için Bkz. Süleyman YÜKÇÜ – Gülşah ATAĞAN, *"Nakit Esası ve Tahakkuk Esası Yaklaşımlarının Dönem Karına Etkisi"*, **Vergi Dünyası Dergisi**, Eylül/2011, S:361.

⁵ *"Hangi tür alacakların ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olduğu hususu uygulamada tartışmalara konu olmuştur. VUK'nun 323. maddesinin 2365 sayılı Kanun ile yapılan değişikliğin gerekçesinde daha önce hâsılat hesaplarına intikal ettirilmiş bulunan alacakların ticari kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olduğu belirtilmiştir. Ancak madde gerekçesi de bu konudaki ihtilafları önleyememiştir."* yolundaki görüş somut bir örnektir. Bkz. NAZALI, *agm.* Benzeri yaklaşımlar için ayrıca Bkz. Ercan DURGUN, *"Şüpheli Alacak Karşılığı ve Muhasebeleştirilmesi"*, **Vergi Dünyası Dergisi**, Aralık 2002, Sayı: 256.

⁶ Esasen konuyu *"tahakkuk esası"* ile ilgili ele alan yazarların görüşleri bu noktada birleşse de en somut açıklama ÜNVER tarafından, *"Vergi mevzuatımızda değersiz alacak ve şüpheli alacak şeklinde düzenlemelerin yer almasının nedeni ticari kazançta tahakkuk esasının geçerli olmasıdır. Ticari kazanç uygulamasında gelirin tahakkuk etmesi, gelirin elde edilmiş sayılması için yeterlidir. Fakat tahakkuk edip kanuni defterlere hâsılat kaydedildiği halde tahsil edilemeyen alacaklar, öngörülen şartların oluşması durumunda karşılık ayrılmak suretiyle gider yazılmakta veya değersiz alacak olarak nitelendirilip zarar yazılmak suretiyle söz konusu alacağın vergi yükü ortadan kaldırılmaktadır. Bu şekilde bir düzenleme yapılmamış olsa idi mükellefler hem tahsil edilemeyen alacağın maliyetine hem de bu alacağın vergi yüküne katlanmak suretiyle ikinci bir maliyete katlanmak durumunda kalacaklardı."* şeklinde yapılmaktadır. Bkz. Musa Kazım ÜNVER, *"Şüpheli ve Değersiz Alacak Uygulaması"*, **Yaklaşım Dergisi**, Nisan/2006, S:160.

Konuya ilişkin bir diğer sorun ise terminolojiye ilişkindir. Bir kısım yazarlar “*şüpheli alacak*” kavramını⁷ kullanırken diğer bir kısmı ise “*şüpheli ticari alacak*” kavramını⁸ tercih etmektedir. O halde, tercihe göre, tercihi yapanların, “*şüpheli alacak*” ve “*şüpheli ticari alacak*” kavramını kullanmasının bir nedeni olsa gerekir?

Bu bağlamda çalışmamız, her ne kadar vergi hukukunda “*şüpheli alacak*” uygulamasını ele almakta ise de kendisine Vergi Usul Kanunu’nun 3. maddesini zemin aldığından ana amaç “*vergi kanunlarının uygulanması – yorum*” konusunun ele alınmasıdır. Hal böyle olunca konunun “*yorum*” olduğu, “*şüpheli alacaklar*” müessesesinin ise konuyu ele almada bir araç olduğu da kabul edilebilir.

II. Terminoloji: Hangi Kavram İle Konuşuyor / Düşünüyoruz? “*Şüpheli*” Alacak mı / “*Şüpheli Ticari*” Alacak mı?

Ya da Ne Fark Eder?

Vergi Usul Kanunu’nun adında geçen “*usul*” kelimesi yaklaşık on farklı anlamda kullanılmaktadır. Ancak burada bizi ilgilendiren, bu anlamlardan; “*Bir amaca erişmek için izlenen düzenli yol, tutulan yol, yöntem, tarz*” olarak ifade edilenidir. O halde bir “*usul*” kanunu olarak, Vergi Usul Kanunu, vergilendirme ile ilgili tüm iş ve işlemlerde izlenecek usulü / yöntemi düzenlemektedir.

“*Şüpheli Alacaklar*”, Vergi Usul Kanunu’nun “*Değerleme*” başlıklı üçüncü kitabının, “*Amortismanlar*” başlıklı Üçüncü Kısımının, “*Alacaklarda ve Sermayede Amortisman*” başlıklı İkinci Bölümü altında “*Şüpheli Alacaklar*” başlığı ile 323. maddede düzenlenmiştir. Devam eden hükümlerde “*Sermayenin İtfası*” ayrı bir madde ile (md. 325) düzenlendiğine göre konuyu sermaye v.s. gibi konularla ilişkilendirmeden “*amortisman*” ve özelde “*alacaklarda amortisman*” kapsamında ve “*Değersiz Alacaklar*” (md. 322) ile “*Vazgeçilen Alacaklar*” (md. 324) bütünü içinde ele almak gerekir.

Madem Vergi Usul Kanunu, bir “*usul*” kanunudur, her bir kavramın Kanunda kullanıldığı haliyle kullanılmasına özen gösterilmelidir. O halde konumuz ile ilgili doğru kavram “*şüpheli ticari alacak*” değil, “*şüpheli alacaklar*” olmalıdır.

Nitekim madde hükmünde de (md. 323), “*...bulunan alacaklar*”, “*...küçük alacaklar*”, “*...şüpheli alacaklar*”, “*Şüpheli alacakların...*” ifadeleri kullanılması, başlığın da bizzat “*Şüpheli Alacaklar*” şeklinde olması bunu gerekli kılar.

⁷ “*Şüpheli Alacak*” kavramı kullanımına örnekler: ÜNVER, *agm.*; Altar Ömer ARPACI, “*Şüpheli Alacak Müessesesi ve Özellikli Durumlar*”, *Yaklaşım Dergisi*, Aralık/2004- Ocak/2005, S:144-145; Şükrü KIZILOLU, “*Tahsil Edilemeyen KDV’nin Şüpheli Alacak Kabul Edileceği*”, *Yaklaşım Dergisi*, Haziran/2004, S:138; Abdullah ÇELİK, “*Şüpheli Alacak Uygulamasında Özellik Arzeden Durumlar*”, *Yaklaşım Dergisi*, Şubat/2003, S:122; Metin TAŞ, “*Şüpheli Alacaklarda KDV’ye İsbet Eden Kısım İçin Karşılık Ayrılabilir mi?*”, *Yaklaşım Dergisi*, Şubat/1994, S:14.

⁸ “*Şüpheli Ticari Alacak*” kavramı kullanımına örnekler: Ersin NAZALI, “*Şüpheli Ticari Alacaklar Karşılığı*”, *Yaklaşım Dergisi*, Aralık/2008, S:192; Abdullah TÜRKDOĞAN – Yavuz APAK, “*Temlik Edilen Alacaklarda Şüpheli Ticari Alacak Uygulaması*”, *Vergi Dünyası Dergisi*, Nisan/2011, S:356; Görkem PEHLİVAN, “*Temerrüd Faizi Alacaklarının İcra Yoluyla Takibi ve Şüpheli Ticari Alacak Karşılığı Uygulaması*”, *Vergi Dünyası Dergisi*, Temmuz/2009, S:335.

Alacak, “Bir kimsenin diğer birini ya halen veya ileride bir şey yapmağa veya yapmamağa veyahut da kendisine bir şey vermeye icbar eylemesi hakkı” olarak tanımlanır ve “borç” kelimesinin zıddıdır⁹. Esasen 828 sayılı Borçlar Kanunu ve 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu, başlı başına borç / alacak ilişkisini düzenleyen özel kanunlar olmuşlardır.

Alacak veya borcu, “ticari” kelimesi ile birlikte kullandığımızda ise, geniş bir kavramı bir anda daraltmış oluruz. Çünkü her ticari borç veya alacak, bir borç veya alacak iken; her borç veya alacak ticari bir borç veya alacak değildir. Ticari borç veya alacak kavramı için bu kez 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu (md. 4) ve 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu’na (md. 3) başvurmak zorunda kalırız ki bu ise farklı sonuçlara ulaşmamıza neden olur¹⁰.

Diğer taraftan, “Vergi kanunları lafzı ve ruhu ile hüküm ifade eder. Lafzın açık olmadığı hallerde vergi kanunlarının hükümleri, konuluştaki maksat, hükümlerin kanunun yapısındaki yeri ve diğer maddelerle olan bağlantısı göz önünde tutularak uygulanır.” hükmünden (VUK md. 3/A) yola çıkılmak zorunda olduğumuza göre her şeyden önce Kanun lafzı ile bağlı kalmakta zaten tartışmasız yarar bulunmaktadır. Aksi halde açık lafzı kendi elimizle açık olmayan bir hale getirmeye başlamışız demektir.

Bir kere konuyu “şüpheli alacak” olarak doğru adlandırırsak, “şüpheli ticari alacak” ifadesindeki “ticari” kelimesinin yaratacağı yanlış algılamadan da korunmuş oluruz. Çünkü görüşümüze göre bir kısım yazarlarca bir (şüpheli) alacak için karşılık ayrılmasında, önceden hâsılat kaydedilmiş bir işlem aranmasının temelinde vergilendirmede tahakkuk esasından çok “ticari” kelimesi ile yaratılan yanlış algı yatmaktadır.

III. Kanun Hükmü ve Gerekçe Arasındaki İlişki Üzerinden Bir Değerlendirme

Ya da Vergi Hukukunun Amentüsü: Vergi Usul Kanunu md. 3

“Amentü” kelimesi, “Bir oluş, düşünce veya ideolojinin temelini oluşturan değer yargıları”nı ifade eder¹¹. Türk vergi hukukunun amentüsü ise Vergi Usul Kanunu’nun 3. maddesinde yer alan hükümdür. Madde başlığı “Vergi Kanunlarının Uygulanması ve İspat” şeklinde olup, (A) fıkrasında vergi kanunlarının uygulanması, (B) fıkrasında ise ispat konusu düzenlemiştir.

Bizim için bu çalışmada önemli olan vergi kanunlarının uygulaması ile ilgili “Vergi kanunları lafzı ve ruhu ile hüküm ifade eder. Lafzın açık olmadığı hallerde vergi kanunlarının hükümleri, konuluştaki maksat, hükümlerin kanunun yapısındaki yeri ve diğer maddelerle olan bağlantısı göz önünde tutularak uygulanır.” şeklindeki (A) fıkrasıdır.

Madde hükmü halen yürürlükteki haline 30.12.1980 tarih ve 2365 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik sonucu gelmiştir. Söz konusu 2365 sayılı Kanun, Vergi Usul Kanunu’nun birçok maddesinde değişiklikler yapmış olup genel gerekçede, “Günümüz vergiciliğinde başarı,

⁹ Türk Hukuk Lügatı, Türk Hukuk Kurumu, Başbakanlık Basımevi, 4. baskı.

¹⁰ 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu çerçevesinde ticari alacaklar hakkında ayrıntılı bir değerlendirme için Bkz. Burhan GÜNDOĞDU, “Şüpheli Alacaklara Karşılık Ayrılması Uygulamasında Alacağın Dava veya İcra Safhasına Girmesi”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Mayıs/2002, S:249. Yazarın makalesinde ana başlık olarak “Şüpheli Alacak” kavramını kullanmasına karşın alt başlıkta “Şüpheli Ticari Alacak” kavramını kullanıyor olması, konuyu da “ticari alacak” yönünden ele alması görüşümüzü destekler bir örnektir.

¹¹ Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük, www.tdk.gov.tr. Tevfik FİKRET’in, oğluna hitaben yazdığı “Haluk’un Amentüsü” şiirindeki kullanım şekli, doğru kullanıma örnektir.

maddi vergi kanunlarının mükemmeliyetinden ziyade, iyi bir uygulamaya bağlıdır. Bu nedenle vergi uygulama prensip ve esaslarını belli eden Vergi Usul Kanunu, vergide adalet, güvenlik ve etkinlik sağlamada özel bir önem taşımaktadır.” görüşüne yer verilmiştir¹².

Vergi Usul Kanunu'nun “*Vergi Kanunlarının Uygulanması ve İspat*” başlığını taşıyan 3. madde gerekçesinin vergi kanunlarının yorumu ile ilgili bölümünde ise, bu düzenlemenin nedenleri şöylece açıklanmaktadır¹³.

“...Vergi Usul Kanunu'nda yapılan bu değişiklik tasarısında vergi kanunlarının ne şekilde yorumlanacağı ve uygulanacağını gösterir bir hükme yer verilmesi gerekli görülmüştür. Esasen Türk hukuk alanında ve yabancı memleketlerin vergi hukukunda, yorumlamanın ne şekilde yapılacağını gösteren hükümler kanun maddelerinde açıkça gösterilmiştir. Vergi Usul Kanunu'na vergi kanunlarının ne suretle yorumlanacağı ve bunların ne şekilde uygulanacağı hususunda hüküm vazedilirken, hukuk biliminde uygulanan yorum metodları ve Batı ülkeleri vergi hukukunda yer alan yorumlarla ilgili hükümler incelenmiş ve Bilimsel Yorumlama Metodu'nun vergi kanunlarının bünye ve mahiyetine en uygun bir metot olduğu sonucuna varılmıştır...”

Madde gerekçesinde belirtildiği üzere burada düzenlenen hüküm tamamen bir “*yorum*” kuralıdır ve metodun adı “*Bilimsel Yorumlama*” olarak konulmuştur. Yorum, “*Kanun, nizam, karar ve her türlü mukavelelerdeki ibarenin manalarını izah ve tayindir.*” anlamına gelir¹⁴ ve buralardaki ibarelerin manaları, ‘izah ve tayine ihtiyaç duyarsa’ yapılır.

Nitekim bendin ilk cümlesi “*Vergi kanunları lafzı ve ruhu ile hüküm ifade eder.*” şeklinde olup, kanun'un lafzı, onun sözü, açık ifadesi, yani metnin kendisidir. Kanun'un ruhu ise, kanunun bütününde baskın olan esaslara ve maddelerin, hukuk sisteminin ve kanunun tümü içindeki yerlerine ve birbirleriyle olan bağlantılarına göre taşıdıkları anlam demektir. Sözün (lafzın) ve özün (ruhun) birlikte hüküm ifade etmesi, yorumda genel kuraldır. Madde gerekçesinde de, uygulamalarda ‘ilk olarak’ olaya ilişkin metin hükmünün dikkate alınacağı belirtilmiş bulunmaktadır. Kanunkoyucu bu hükmü getirirken kanunun sözü ile özünün her zaman aynı yönde olmayabileceğini, bunlar arasında bir çatışmanın bulunabileceğini varsaymıştır. Kanun'un sözünden ilk bakışta bir anlam çıkartılamıyorsa ya da çıkarılan anlam ciddi bir şüphe ve duraksamaya yol açıyorsa kanunun amacı ve ruhu araştırılacaktır¹⁵.

Bendin ikinci cümlesi ise “*Lafzın açık olmadığı hallerde vergi kanunlarının hükümleri, konuluşundaki maksat, hükümlerin kanunun yapısındaki yeri ve diğer maddelerle olan bağlantısı göz önünde tutularak uygulanır.*” şeklindedir. Dikkat edilecek olursa bu ikinci cümle sadece lafzın açık olmadığı hallerde söz konusudur. Eğer kanunun sözü, ifadesi açık değilse yukarıdaki durum geçerli olur. Yani hükmün konuluş amacı, kanunun yapısındaki yeri ve diğer maddelerle olan bağlantısı dikkate alınır. Aslında hükmün konuluş amacı, kanunun yapısındaki yeri ve diğer maddelerle olan bağlantısı kanunun özünü (ruhunu) ifade eder.

¹² Alıntı: M. Tahir UFUK, “*Vergi Hukukunda Yorum ve Kıyas*”, *Yaklaşım Dergisi*, Mayıs/2001, S:101.

¹³ Alıntı: UFUK, *agm*.

¹⁴ Bkz. **Türk Hukuk Lügati**.

¹⁵ Bkz. UFUK, *agm*.

Dolayısıyla sözün açık olmaması halinde öze bakılması gerekir. Hangi yorum yöntemi kullanılırsa kullanılsın, vergilerin kanuniliği ilkesinin sınırları dışına çıkılamayacaktır.

O halde vergi hukukunda pek çok hukuk dalından farklı olarak kanunilik ilkesi (*Nullum tributum sine lege scripta*) katı bir şekilde uygulanmaktadır. Bu ilke vergi hukukunda hukuk metodolojisindeki pozitivist yorum yönteminin uygulandığına işaret etmektedir¹⁶.

Peki, hal böyleyken vergi hukukunda mükelleflerin, idarenin ve vergi yargısının üzerinde ortak bir çözüm noktasında buluşamadığı birçok konunun varlığı nasıl açıklanacaktır? Görüşümüze göre; kanun aynı kanun, kanunların gerekçesi aynı gerekçe iken uyumsuzlukların olması sadece vergi sisteminin karışık olması ile açıklanacak bir durum olmayıp, bundan ziyade aynı olaya farklı bakış açılarından yaklaşılması temel neden olarak ortadadır.

Bu durumun önüne geçilmesi açısından, Vergi Usul Kanunu'nun 3'üncü maddesinde "*emredici hüküm*" olarak belirtilen yorum metodunun vergi ile ilgili tüm olaylarda uygulanması gerekmektedir¹⁷. Somutlaştırılım:

Anayasa Mahkemesi bir kararında, "*Yasalar her şeyden önce sözü ile uygulanır. Yasaların metninin, içerdığı sözcüklerin hukuk dilindeki anlamlarına göre anlaşılması gerekir. Yasa kuralının, günün sosyal ve ekonomik gerekleriyle çeliştiği sanılsa bile yürürlükte kaldığı sürece uygulamak hukukun gereğidir. Bazı düşünce ve gerekçelerle bu kuralın dışına çıkılması, metnin anlamlarından başka biçimlerde yorumlanması, metnin bir tür düzeltilmesine kalkışılması, aslında yasada olmayanı yasaya yakıştırmak ve yorum yoluyla yasa koyucunun yerini almak demek olur.*" gerekçesi üzerine hüküm kurmuştur¹⁸.

Vergi ile ilgili olmayan bu kararda ele alınan gerekçe esasen tüm kanunların nasıl anlaşılması gerektiği yolunda somut bir göstergedir: Kanun metni, içerdığı sözcüklerin hukuk dilindeki anlamına göre anlaşılacaktır. Bu kuralın dışına çıkılırsa, gerekçesi ne olursa olsun yorum yoluyla Kanunkoyucu yerine geçilmeye çalışılmış olacaktır.

Bu çerçevede, Vergi Usul Kanunu'nun "*Şüpheli Alacaklar*" başlıklı 323. maddesi, "*Ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmak şartıyla...*" ifadesi ile başladığı halde herhangi bir kısmında alacağın daha önce hâsılat hesaplarına intikal ettirilmesi gerektiği yolunda bir ifade yer almadığına göre, değişikliğin yapıldığı 2365 sayılı Kanun gerekçesinde, "*... Karşılık ayrılmak suretiyle, zarara intikal ettirilecek alacağın ticari ve zirai faaliyetin elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olması, diğer bir ifade ile alacağın daha önce hâsılat hesaplarına intikal ettirilmiş olması...*" ifadesinin kullanılmış olması nasıl değerlendirilecektir?

Ne diyordu amentü? "*Vergi kanunları lafzı ve ruhu ile hüküm ifade eder.*"

¹⁶VUK md. 3 üzerine ayrıntılı bir değerlendirme için Bkz. Övül ÇÖLGEZEN, "*Vergi Hukukunda Yorum ve Ekonomik Yaklaşım İlkesi*", **Vergi Dünyası Dergisi**, Haziran/2010, S:346. Yazarın kullandığı "*pozitivist*" ibaresini, teoloji ve metafizik içermeyen, sadece maddi dünyanın gerçeklerine dayanan bilim anlayışından hareketle onayladığımız için alıntı olarak kullanıyoruz. Kavramı konumuza indirgersek, madde (lafız) esas unsur olmaktadır.

¹⁷ Benzeri yönde görüşler için Bkz. Bülent ŞİŞMAN, "*Vergi Hukukunda Yorum ve Yorumun Özellikleri*", **Vergi Dünyası Dergisi**, Ağustos/2002, S:252.

¹⁸ Anayasa Mahkemesi'nin 16.10.1990 tarih ve E:1990/32 K:1990/25 sayılı kararı. (RG: 30.11.1990-20711)

O halde Kanunkoyucunun bu hükmü getirirken kanunun sözü ile özünün her zaman aynı yönde olmayabileceğini, bunlar arasında bir çatışmanın bulunabileceğini varsaydığı, dolayısıyla kanun metnine yani sözüne, kanunun özüne uyan bir anlam ve uygulama çevresi tanımak gerektiği yolundaki görüşe¹⁹ itibar edecek daha da açıkçası kanunda yazılı olmayan bir husus sadece gerekçede bir şekilde yer aldı diye kanunun dışına mı çıkacağız?

Yoksa amentünün devamında yer alan, *“Lafzın açık olmadığı hallerde vergi kanunlarının hükümleri, konuluşundaki maksat, hükümlerin kanunun yapısındaki yeri ve diğer maddelerle olan bağlantısı göz önünde tutularak uygulanır.”* hükmünü de dikkate alarak lafız açıksa diğer unsurları göz ardı mı edeceğiz?

Daha da somut soralım, kanunun lafzı açık olsa bile bu lafız kanunun ruhuna uygun değildir denilerek lafzın dışına çıkılabilir mi?²⁰

Bu konuda görüşümüz nettir: *“Dura lex sed lex”* veya *“kanun katıdır ama kanun budur”* ya da *“kanun serttir, fakat kanundur (uygulanır)”*²¹.

Anayasa Mahkemesi'nin yukarıda alıntı yaptığımız kararında yer alan *“Yasa kuralının, günün sosyal ve ekonomik gerekleriyle çeliştiği sanılsa bile yürürlükte kaldığı sürece uygulamak hukukun gereğidir. Bazı düşünce ve gerekçelerle bu kuralın dışına çıkılması, metinlerin anlamlarından başka biçimlerde yorumlanması, metnin bir tür düzeltilmesine kalkışılması, aslında yasada olmayanı yasaya yakıştırmak ve yorum yoluyla yasa koyucunun yerini almak demek olur.”* gerekçesi bu tür yorumları engelleyici bir tespittir ve görüşümüzce isabetlidir.

Diğer yandan Anayasa'nın 73. maddesinde *“Vergi, resim, harç ve benzeri malî yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır.”* şeklinde yer verilmiş ve esasen demokrasinin gelişimi ile birlikte, devletlerin vergilendirme yetkilerinin sınırlanmasına yönelik Magna Carta ile başlayıp, ülkelerin Anayasalarında yer alıncaya kadar devam eden bir sürecin Anayasamızda yansımaları olan *“vergilerin kanuniliği”* ilkesi karşısında zaten başkaca bir sistem geliştirilmesi mümkün değildir. Öyle ya Anayasa hükmü, *“Vergi, resim, harç ve benzeri malî yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır.”* derken devamında *“Lafız, maksadı ifade etmiyorsa maksada bakılır.”* dememektedir ki, Kanunun kendisi (VUK md. 3) bu anlama gelecek şekilde hüküm koysun veya var olan hüküm böyle anlaşılın...

Vergileme yetkisinin belirli şahıs ve gruplardan alınıp halkın seçtiği temsilcilerden oluşan yasama organına verilmesi devlete güven ve sadakatin, hukuki güvenlik ve istikrarın bir işareti olup, şahısların kese ve kasalarını doğrudan ilgilendiren vergilendirmenin belirlilik, açıklık ve istikrar esasına dayanması şarttır. Bunun sağlanması ise ancak, yasama organlarının kabul edilecek kanunlarla mümkündür²².

¹⁹ Bu görüşlere örnek olarak Bkz. UFUK, *agm*.

²⁰ UFUK sorumuza, *“Buna göre vergi hukukunda yorumda şu yol veya yöntemler benimsenmiştir: Kanun metninin açık olduğu hallerde deyimsel yorum yöntemi uygulanacak; ancak, kanunun deyimsel yorumu özüne aykırı olmayacaktır.”* şeklinde cevap vermektedir. Bkz. UFUK; *agm*.

²¹ Ord. Prof. Dr. Esat ARSEBÜK'ün 3 Ocak 1947 de Türk Hukuk Kurumu adına Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi'nde verdiği konferansta sunduğu metinden alınmıştır. *“Kanun Karşısında Hukukun Rolü”* başlıklı metin için Bkz. **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, S:5, s.294-307.

²² Bkz. M. Aykut KELECİOĞLU, *“Vergi Kanunları İle Bakanlar Kurulu'na Tanınan Yetkilerin Vergilemede Kanunilik ve Belirlilik İlkeleri Çerçevesinde İrdelenmesi”*, **Yaklaşım Dergisi**, Eylül/2001, S:105.

Esasen Anayasamız uyarınca sistemimiz kuvvetler ayrılığı üzerine kurulu olsa da bizzat Anayasa'nın "*Başlangıç*" kısmında işaret edildiği üzere "*üstünlüğün ancak Anayasa ve kanunlarda bulunduğu*" unutulmamalıdır.

Yasama yetkisi, Türk Milleti adına Türkiye Büyük Millet Meclisinin olup bu yetki devredilmesi mümkün değildir. (Anayasa md. 7) kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin görev ve yetkisindedir. (Anayasa md. 87) Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisince kabul edilen kanunları onbeş gün içinde yayımlar. (Anayasa md. 89)

O halde, kanun lafzında açıkça düzenlenmiş bir konuda, kanunun ruhundan hareketle farklı uygulamalar yaratılması mümkün değildir. Böyle bir durum gerçekleşirse Anayasa Mahkemesi tarafından işaret edildiği üzere bunu yapmak "*yasada olmayanı yasaya yakıştırmak*" ve "*yorum yoluyla yasa koyucunun yerini almak*" demek olur.

Yine de "*ama gerekçede böyle yazıyor*" denilebilir. Her şeyden önce ferdin "*ben öyle demek istememiştim / böyle yapmak istememiştim*" savunmasına bile çok kısıtlı anlam yükleyen bir hukuk isteminin, Kanunkoyucunun böyle bir özür arkasına saklanabileceğini kabul etmesi eşyanın tabiatına aykırıdır. Kanunkoyucu "*böyle demek*" istememişse, nasıl söylemek istiyorsa yeni bir Kanun ile "*öyle demesi*" mümkündür, tartışmak anlamlı değildir. Ancak yine bir Anayasa Mahkemesi kararı ile cevap verelim:

Anayasa Mahkemesi her ne kadar konusu vergi olmasa bile bir kararında²³; "*...Yasaların ancak açıklıktan yoksun hükümleri, uygulamalar sırasında bir ışık tutulmasını gerektirir ve böyle bir durumda o ışık yasanın gerekçesinde ve Meclis görüşme tutanaklarında aranır. Açık ve kesin metinler için aydınlatma ve yorumlama söz konusu olamayacağı gibi gerekçelere ve Meclis görüşme tutanaklarına başvurulması da düşünülemez...*" gerekçesini ortaya koymuştur.

Buna göre,

- Kanunların ancak açıklıktan yoksun bir hükmü var ise,
- Uygulamada bu nedenle ışık tutulmasını gerektirir bir durum oluşmuş ise,

ancak bu durumda "*o ışık*" kanunun gerekçesinde ve Meclis görüşme tutanaklarında aranır.

Buna rağmen "*yine gerekçede böyle yazıyor, üstelik kanun lafzı açık ve kesin değil*" denilebilir. O halde bu bölümde yer verdiğimiz ilk Anayasa Mahkemesi kararında yer verilen "*Yasaların metninin, içerdiği sözcüklerin hukuk dilindeki anlamlarına göre anlaşılması gerekir.*" gerekçesini hatırlatırız.

Üstelik alıntı yaptığımız ikinci Anayasa Mahkemesi karar gerekçesinin, "*...Bu nedenlerdir ki Dâvacının Anayasa gerekçesinden, 304 sayılı Kanunun gerekçesini, meclis görüşmeleri sırasında söylenen bazı sözleri ve bir kaç Anayasa maddesinin T. B. M. M. nce manalandırılması tarzını da kendine destek sayıp dâvasına uygun olarak çıkarmak istediği anlamların niteliğini ve değerini ayrıca tartışmaya yer görülmemiştir...*" şeklinde devam ettiğini belirtmekle yarar vardır.

²³ Anayasa Mahkemesi'nin 13.01.1966 tarih ve E:1964/26 K:1966/1 sayılı kararı. (RG:31.05.1966-12310)

Yine de, “*Bu Anayasa Mahkemesi kararı 1966 tarihli, üstelik vergi ile ilgili değil*” denilebilir ki bu durumda tartışmanın bir anlamı / zemini de kalmayacaktır. Kanun hükmü ve gerekçesi arasındaki ilişki üzerine değerlendirmeyi (şimdilik) burada bırakalım.

IV. Şüpheli Alacak (Karşılığı) Bir “Amortisman” Uygulaması mıdır?

Ya da “Lafzın Açık Olmadığı Hal” Burada mı Söz Konusudur?

Yukarıdaki bölümlerde “Şüpheli Alacaklar”ın, Vergi Usul Kanunu’nun “Değerleme” başlıklı üçüncü kitabının, “Amortismanlar” başlıklı Üçüncü Kısımının, “Alacaklarda ve Sermayede Amortisman” başlıklı İkinci Bölümü altında “Şüpheli Alacaklar” başlığı ile 323. maddede düzenlendiği üzerinde durmuştuk.

Bize göre söz konusu hüküm lafız olarak açıktır. “Lafzın açık olmadığı hal...” söz konusu olmadığına göre Kanunun ruhuna yani tartıştığımız hüküm ile ilgili olarak, “...konuluşundaki maksat, hükümlerin kanunun yapısındaki yeri ve diğer maddelerle olan bağlantısı...” gibi konularda değerlendirme yapmaya da ihtiyaç yoktur. Ama “lafız açık değildir” ya da “lafız ile ruh çelişki / çatışma halindedir” görüşüne karşı yine de bu konuya girelim. Zaten Kanunun 323. maddesinin kanun içindeki yerini de yukarıda o yüzden tespit etmiş idik, ama burada da çeşitli görüşler ile karşılaşılıyor.

Bir görüşe göre²⁴, şüpheli alacak karşılığı müessesesi, Vergi Usul Kanunu’nun “Amortismanlar” kısmında yer almasına rağmen, esasen bir amortisman uygulamasından çok bir “kaydın düzeltilmesi” işlemidir. Çünkü tahakkuk esası gereği vergiye tabi tutulan ticari ve zirai kazancın oluşumunda önemli yeri olan bir alacağın tahsilinin şüpheli hale gelmesi halinde bu alacağın kazançtan indirilmesi, bir başka ifadeyle evvelce yapılan gelir kaydının düzeltilmesi söz konusu olmaktadır.

Bu görüşün devamında ise şüpheli alacak karşılıklarının amortismanlar kısmında düzenlenmesinin doğru bir tedvin şekli olmadığı, zira alacakların amortismana tabi kıymet olmadığı, şüpheli alacaklar için karşılık ayrılmasını, alacakların amortismanı olarak kabul etmek mümkün olmadığı öne sürülmektedir²⁵.

Bu görüşün temelinde, Vergi Usul Kanunu’nda yer alan, “İşletmede bir yıldan fazla kullanılan ve yıpranmaya, aşınmaya veya kıymetten düşmeye maruz bulunan gayrimenkullerle 269’uncu madde gereğince gayrimenkul gibi değerlendirilen iktisadi kıymetlerin, alet, edavat, mefruşat, demirbaş ve sinema filmlerinin birinci kısımdaki esaslara göre tespit edilen değerinin bu Kanun hükümlerine göre yok edilmesi amortisman mevzuunu teşkil eder.” hükmü (md. 313) ile amortismanın tanımlamış olduğu ve burada “alacak” kavramının yer almadığı kabulü yatmaktadır.

Bize göre bu görüş yerinde değildir. Çünkü her şeyden önce “Şüpheli Alacaklar” ile ilgili hüküm Kanunun “Değerleme” başlıklı Üçüncü Kitabı içinde yer alır ve değerlendirme Kanunda (VUK md.258), “Değerleme, vergi matrahlarının hesaplanmasıyla ilgili iktisadi kıymetlerin takdir ve tesbitidir” şeklinde tanımlanmıştır.

²⁴ Bu tür görüşlere örnek olarak Bkz. Ercan DURGUN, “Şüpheli Alacak Karşılığı ve Muhasebeleştirilmesi”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Aralık/2002, S:256.

²⁵ Bkz. Mahmut VURAL, “Şüpheli Alacak Karşılığı Uygulaması”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Aralık/2000, S:232.

Kendimizi farkında olmadan amentüyü bir kere daha tekrarlar halde bulduk. Madem lafız yani “amortisman” kavramı açık değil (ki biz bu görüşte değiliz, lafız açıktır) “Lafzın açık olmadığı hallerde vergi kanunlarının hükümleri, konuluşundaki maksat, hükümlerin kanunun yapısındaki yeri ve diğer maddelerle olan bağlantısı göz önünde tutularak uygulanır” hükmü ışığında devam edelim. Devam edelim, ancak Anayasa Mahkemesi kararından alıntı yaptığımız, “Yasaların metninin, içerdiği sözcüklerin hukuk dilindeki anlamlarına göre anlaşılması gerekir.” ilkesini de unutmayalım.

Demek ki her şeyden önce, “şüpheli alacaklar” ile ilgili 323. madde düzenlemesi esasen “değerleme” kapsamında ele alınacaktır. Diğer yandan bu Kitabın “İktisadi Kıymet Değerleri” başlıklı Birinci Kısımının, “İktisadi İşletmelere Dahil Kıymetleri Değerleme” başlıklı İkinci Bölümü içinde zaten “alacaklar” için değerlemenin nasıl yapılacağı düzenlenmiştir (VUK md. 281).

Burada (VUK md. 281) yer alan alacakların değerlemesine dair hüküm, eğer alacak “şüpheli” hale gelmiş ise artık uygulanmayacak, yine aynı kitabın “Amortismanlar” başlıklı Üçüncü kısmı içinde ancak “Alacaklarda ve Sermayede Amortisman” başlıklı İkinci Bölümünde yer alan hüküm (VUK md. 323) uygulanacaktır.

Buna göre her şeyden önce “Amortisman Mevzuu” başlığı altında esasen amortismanı tanımladığı kabul edilen hüküm, “Mevcutlarda Amortisman” başlıklı Birinci Bölüm içinde yer aldığından yaptığı tanım **genel** yani “Alacaklarda ve Sermayede Amortisman”ı da kapsayan bir tanım değil, sadece “Mevcutlarda Amortisman” uygulaması için getirilmiş **özel** bir tanımdır.

Eğer Kanun koyucu amortisman tanımını tüm hükümleri içeren bir şekilde yapmak istese idi, bunu “Amortismanlar” başlıklı Üçüncü Kısımdan hemen sonra fakat “Mevcutlarda Amortisman” başlıklı Birinci Bölümden hemen önce yapardı.

Hal böyle olunca, amortisman mevzuunu tanımlayan hüküm (VK md. 313) içinde,

- (Alacaklar için asla söz konusu olamayacak) Kullanma, yıpranma, aşınma, kıymetten düşme gibi kavramların kullanılması,
- Gayrimenkuller, gayrimenkul gibi değerlendirilen iktisadi kıymetler (VUK md. 269), alet, edavat, mefruşat, demirbaş ve sinema filmlerinin ismen sayılması (alacaklardan söz edilmemesi),

gayet doğal olmaktadır. Çünkü bu hüküm “mevcutlar” ile ilgilidir ve mevcutların “...birinci kısımdaki esaslara göre tespit edilen değerinin bu Kanun hükümlerine göre yok edilmesi...” düzenlenmektedir. Oysa “alacak” bir kez “şüpheli alacak” olarak değerlendiriliyorsa yukarıda da değindiğimiz üzere Birinci değil Üçüncü Kısımdaki hükümlere göre değerlendirilecektir²⁶.

²⁶ ÇELİK’in, “Vergi Hukuku’nda alacaklar için öngörülen değerlendirme ölçüsü, mukayyet değerdir. Ancak değerlendirme günü itibarıyla çeşitli nedenlerden dolayı tahsili şüpheli hale gelen alacakların, tasarruf değeri ile değerlendirilmesine ve bu değer üzerinden karşılık ayrılmak suretiyle kazancın (ticari veya zirai) tespitinde gider olarak dikkate alınabilmesine de imkân sağlanmıştır.” yolundaki görüşü tarafımızdan bu bağlamda değerlendirilmektedir. Bkz. ÇELİK, *agm*.

Diğer yandan “*Amortisman Mevzuu*” başlıklı hüküm (VUK md. 313) kullandığı “*mevzuu*” kavramı ile de zaten durumu açıkça ortaya koymaktadır. Kavram olarak “*mevzu*”, “*konulmuş şey*” anlamındadır²⁷ ve günümüz Türkçesinde “*konu*” olarak tek bir kelime ile ifade edilir ve “*konu*” ise, “*Konuşmada, yazıda, eserde ele alınan düşünce, olay veya durum, mevzu, süje*” anlamındadır²⁸.

Sonuç olarak, “*Amortisman Mevzuu*” başlıklı hüküm (VUK md. 313), devamında yer alan ve bir sonraki Bölüme kadar olan (md. 321 dahil) madde hükümlerini “*konu*” edinmektedir. Bir sonraki Bölüm, başka “*konu*”ları düzenlemektedir zaten o yüzden de “*bir başka bölüm*”dür.

Ortaya koyduğumuz tüm bu açıklamalar, “*Amortisman Mevzuu*” başlıklı hükmün “*Mevcutlarda Amortisman*” ile ilgili olduğunu ve “*şüpheli alacaklar*” ile ilgili olmadığını ortaya koymakta ise de “*Alacaklarda ve Sermayede Amortisman*” başlıklı İkinci Bölümün halen daha “*Amortismanlar*” başlıklı Üçüncü Kısımda düzenlendiği gerçeğini değiştirmemektedir. O halde “*Alacaklarda ve Sermaye Amortisman*” başlığı içinde neden “*amortisman*” kavramı kullanılmıştır, “*Amortisman Mevzuu*” başlıklı hüküm (VUK md. 313) ile yapılan tanım kullanılamayacaksa buradaki “*amortisman*” kavramını nasıl anlayacağız?

Günümüz Türkçesinde “*amortisman*”, Fransızca “*amortissement*” kelimesinin Türkçeleşmiş hali ile “*yıpranma payı*” olarak anlaşılmaktadır²⁹. Oysa “*amortisman*” kelimesinin tam karşılığı “*itfa*” kelimesidir³⁰. Kendisi de yabancı bir dilden Türkçeye girmiş “*itfa*” kelimesi, her ne kadar Fransızca “*amortissement*”, Almanca “*amortisation*”, İngilizce “*amortisation*” kelimeleri karşılığı kullanılsa da aynı zamanda Almanca “*tilgung*” ve “*abschreibung*”, İngilizce “*redemption*” kelimeleri karşılığını da Türkçede ifade etmektedir. Bu durumda İngilizce “*redemption*” ve Almanca “*tilgung*” kelimelerinin “*ödeme*” olarak çevrilebileceğini kavramı sadece “*aşınma ve yıpranma*” dar çerçevesinden kurtarma anlamında belirtmekte yarar görmekteyiz.

O halde “*itfa*” esasen, bir borcun tedricen daha ziyade yoluyla ortadan kaldırılması olarak tanımlanabilir³¹ ve burada önemli olan sonuç olarak borcun “*yok olması*” veya “*ortadan kaldırılması*”dır.

Osmanlıca “*itfa*” kelimesinin karşılığı Türkçede “*söndürüm*” olarak öngörülmüş ve bu kavramın “*borç kapatma*” karşılığı kullanılması düşünülmüştür³². Kelime güncel haliyle bu şekilde kullanılmamaktadır. Nitekim halen, “*borcun sonlanması*” veya “*yıpranma*” anlamına gelmek üzere İngilizce “*redemption*” kelimesi karşılığı olarak “*itfa*” kullanılmaktadır³³.

²⁷ Türk Hukuk Lügatı.

²⁸ Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük, www.tdk.gov.tr.

²⁹ Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük www.tdk.gov.tr

³⁰ Türk Hukuk Lügatı.

³¹ Türk Hukuk Lügatı.

³² Türk Dil Kurumu Medeni Hukuk Terimleri Sözlüğü – 1966 www.tdk.gov.tr

³³ Türk Dil Kurumu İktisat Terimleri Sözlüğü – 2004 www.tdk.gov.tr

Buna göre, “Şüpheli Alacaklar” başlıklı hükmün “Amortismanlar” Kısmında, “Alacaklarda ve Sermayede Amortisman” Bölümünde yer alıyor olmasında bir çelişki yoktur. Bölüm başlığında “Amortisman” kelimesi kullanılmış ise de “Değersiz Alacaklar” (VUK md. 322), “Şüpheli Alacaklar” (VUK md. 323) ve “Vazgeçilen Alacaklar” (VUK md. 324) için ne “itfa” ve ne de “amortisman” kavramı kullanılmadan hüküm ihdas edilirken “Sermayenin İtfası” (VUK md. 325), “İlk Tesis ve Taazzuv Giderlerinin ve Peştemallıkların İtfası” (VUK md. 326), “Özel Maliyet Bedellerinin İtfası” (VUK md. 327) hükümlerinde ise “itfa” kavramı tercih edilmiştir.

Birbiri ile benzerlik taşımayan bu konuların aynı bölümde düzenlenmiş olması, bunların amortisman (ya da itfa) yoluyla kapatılması / sona erdirilmesinde Birinci Bölümde yer alan “Mevcutlarda Amortisman” müessesesi ile bir değer sona erdirilmesi / kapatılması dışında benzerlik taşımasından kaynaklanır.

Nitekim KURT’un da isabetli olarak tespit ettiği gibi, değersiz alacakların amortismanı için “...zarara geçirilerek yok edilirler” denilirken şüpheli alacakların amortismanı için ise “karşılık ayırma” ifadesi kullanılmıştır³⁴. Değersiz alacak uygulamasında “yok etme” varken yani “itfa (ya da amortisman)” vaki iken, şüpheli alacakta karşılık ayırma yolu ile yaratılan “geçici bir durum” söz konusudur. Şüpheli alacak uygulaması, başlı başına bir “itfa” yolu olmayıp, değer “itfa” edilip edilmeyeceği belli olana kadar bir geçiş dönemidir.

Nitekim Kanunun düzenleme şekli böyle olduğu için yani Kanun şüpheli alacak için karşılık ayırma konusunu “alacaklarda amortisman” kapsamında mütalaa ettiği için konu alacakların amortismanı haline gelmiş ve hasılat - karşılık ilişkisi aranmayacak bir durum oluşmuştur. Yine bu bağlamda şüpheli alacağın zarar yazılması ya da yazılmaması ise muhasebe tekniği sorunu değil, bir giderin (ya da zararın) kabul edilebilirlik sorunu olmaktadır³⁵.

Kanun koyucunun, şüpheli alacaklar için “...karşılık ayrılabilir” şeklindeki hükmü (VUK md. 323) “amortisman” ile ilgili kısımda düzenlemesi, ancak mevcutlarda amortisman uygulaması ile de ayrık tutması yerindedir. Bu hükmün Kanunun yapısındaki yeri ve diğer maddelerle olan bağlantısı göz önünde tutulduğunda ve Vergi Usul Kanunu’nun “yöntem / usul” kanunu olduğu dikkate alındığında gelir ve gider gibi başkaca Kanunların konusuna giren kavramlar kullanmadan “yok etme” kavramı üzerinden hareket edildiği açıktır.

Gelir veya gider kavramları olsa olsa gelir üzerinden vergilemeye dair Gelir ve/veya Kurumlar Vergisi Kanunları için söz konusu olabilir. Eğer “yok etme” bir defada oluyorsa Vergi Usul Kanunu “gider yazma”, tedricen (azar azar / giderek / gittikçe)³⁶ oluyorsa “amortisman” veya “itfa” kavramlarını kullanmıştır.

Nitekim Vergi Usul Kanunu’nun,

— “...bu Kanun hükümlerine göre yok edilmesi amortisman mevzuunu teşkil eder” (md. 313),

³⁴ Bkz. Hasan KURT, “Katma Değer Vergisinin, Şüpheli Alacak Karşılığı Yoluyla Gider Kaydı”, **Yaklaşım Dergisi**, Nisan/1994, S:16.

³⁵ Aynı yönde görüşler için Bkz. KURT, *agm*.

³⁶ **Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük** www.tdk.gov.tr

- “...sermayenin veya özel maliyet bedellerinin itfası hükümlerine göre amortismanına tabi tutulanlar...” (md. 313),
- “...genel hükümler uyarınca ayrıca amortismanına tabi tutulamazlar” (md. 313),
- “...amortismanına tabi tutulmayarak doğrudan gider yazılabilir...” (md. 313),
- “...amortismanına tabi tutulur.” (md. 314)
- “...amortismanına tabi iktisadi kıymetlerini... itfa ederler...” (md. 315),
- “...amortisman usulü ile yok edebilirler.” (mük. md.315),
- “...devreden bakiye değer, o yıl tamamen yok edilir.” (mük. md. 315),
- “...nispetler üzerinden yok edilir.” (md. 316) (Başlık “Madenlerde Amortisman” şeklindedir.) (md. 316),

hükümlerinde olduğu gibi bazen “amortisman”, bazen “itfa”, bazen de her ikisini birden kullandığı görülmektedir. Ancak hangi kavram kullanılırsa kullanılsın sonuç “gider yazma” veya “yok etme” kavramını işaret etmektedir. Esasen “gider yazma” ile “yok etme”de aynı anlamda kullanılmaktadır. Konu önemli olduğundan aşağıda ayrı bir başlık olarak ele alınmıştır.

V. Vergi Usul Kanunu, Bir Usul Kanunu Olarak Sadece Gelir / Kazanç veya Giderler İle İlgili Vergiler Konusunda Düzenleme Yapmadığına Göre “Gider Yazma” Kavramını Niçin Kullanmaktadır?

Vergi Usul Kanunu'nun bir “usul” kanunu olduğunu başlangıçta da vurgulamış idik. Nitekim konularına göre özel olarak ayrıca “Gelir”, “Kurumlar”, “Katma Değer”, “Damga” ismini taşıyan diğer özel vergi kanunları da mevcuttur.

Nitekim “Gerçek kişilerin gelirleri gelir vergisine tâbidir. Gelir bir gerçek kişinin bir takvim yılı içinde elde ettiği kazanç ve iratların safi tutarıdır.” hükmüne göre (Gelir Vergisi Kanunu md. 1), gelir vergilenecekse kişinin gerçek kişi olması durumunda Gelir Vergisi Kanunu; “Aşağıda sayılan kurumların kazançları, kurumlar vergisine tâbidir.” (Kurumlar Vergisi Kanunu md. 1) hükmü uyarınca kurumların kazançlarının vergilenmesinde Kurumlar Vergisi Kanunu uygulanır. Genel olarak tüm “vergi kanunları”nın³⁷ 1. maddesi “Mevzu” ya da “Konu” başlığı altında benzer düzenlemeler yapmıştır.

O halde gelir ve gider kavramları, vergilemede olsa olsa bu kavramları “mevzu / konusu” içine almış Gelir veya Kurumlar Vergisi Kanunu içinde düzenlenebilir, usul kanunu olan Vergi Usul Kanunu ile değil.

Zaten, Gelir Vergisi Kanunu ticari kazanç yönünden “İndirilecek Giderler” (md. 40) ve “Gider Kabul Edilmeyen Ödemeler” (md. 42) başlıkları altında böyle düzenlemeler içermektedir. Diğer kazanç türleri itibariyle de özel düzenlemeler vardır, ancak konumuzla ilgili olmayan kazanç ve iratlar için ayrıntıya girilmeyecektir.

Kurumlar Vergisi Kanunu, “Safi kurum kazancının tespitinde, Gelir Vergisi Kanununun ticari kazanç hakkındaki hükümleri uygulanır.” (md. 6) hükmü ile Gelir Vergisi Kanunu'na yollama yapmış, ayrıca bu vergiye özel durumları da “İndirilecek Giderler” (md. 8) ve “Kabul Edilmeyen Giderler” (md. 11) başlığı altında düzenlemiştir.

³⁷ Vergi Usul Kanunu'nun 3. maddesinde yer alan “Bu kanunda kullanılan “Vergi Kanunu” tabiri işbu kanun ile bu kanun hükümlerine tabi vergi, resim ve harç kanunlarını ifade eder.” hükmünü hatırlamakta yarar vardır.

Buna göre, bir ödeme veya harcamanın geliri konu alan bir vergi yönünden “gider” olarak dikkate alınıp alınmayacağı, verginin konusuna göre Gelir veya Kurumlar Vergisi Kanunlarına bakılarak tayin edilecektir, Vergi Usul Kanunu’na göre değil. Örneğin “amortisman” müessesesi Vergi Usul Kanunu’nda düzenlenmişse de, amortismanların gider olarak dikkate alınmasında kanuni dayanak Vergi Usul Kanunu değil, Gelir Vergisi Kanunu’nun “İndirilecek Giderler” başlıklı 40. maddesinde “Vergi Usul Kanunu hükümlerine göre ayrılan amortismanlar.” şeklinde yer alan hükümdür. Kurumlar Vergisi Kanunu’nun yaptığı yollama nedeniyle bu vergi yönünden de kanuni dayanak bu hükümdür.

Nitekim, Vergi Usul Kanunu, “Karşılıklar” başlığı altında (md. 288) “Hasıl olan veya husulü beklenen fakat miktarı katiyetle kestirilmeyen ve teşebbüs için bir borç mahiyetini arz eden belli bazı zararları karşılamak maksadiyle hesaben ayrılan meblağlara karşılık denir.” hükmünü içermekte olduğu halde bu şekilde ayrılan “karşılıklar”ın gider yazılabileceği konusunda Gelir veya Kurumlar Vergisi Kanunu bir hüküm içemediğinden bu vergiler yönünden gider olarak dikkate alınma mümkün değildir. Aynı hükmün son fıkrası ise “Amortisman kayıtları hakkındaki özel hükümler mahfuzdur.” dediğinden ve “şüpheli alacaklar”, “amortisman” hükümlerine tabi olduğundan bunlar için ayrılan karşılık amortisman olarak vergi uygulamasında gider kabul edilmektedir.

Kanunkoyucunun “karşılıklar” ile ilgili hükümde kullandığı “Amortisman kayıtları hakkındaki özel hükümler mahfuzdur.” ifadesinden bir şekilde “karşılık”ları da amortisman içinde gördüğü anlaşılmaktadır³⁸. Ancak “şüpheli alacaklar” için ayrılan gibi bazı “karşılık”ları, vergi uygulamasında farklılaştırmak anlamında “amortisman” ve “itfa” hükümleri içinde ele aldığı ortadadır. Esasen sonuç “yok etme” ve “gider yazma” olduğunda, amortismanlar ile karşılıkların bir şekilde örtüştüğü ortadadır.

Bu durumda bir önceki paragrafta bizim de kullandığımız “gider yazma” ifadesi Vergi Usul Kanunu içinde neden kullanılmaktadır sorusunun cevabı, burada kullanılan “gider yazma” kavramının, değerini “yok edilmesi” anlamında olduğu yoksa gelirden yapılacak bir indirim ifade etmediği şeklindedir. Önceki bölümde Vergi Usul Kanunu’ndan yaptığımız alıntılarda kavramların kullanılış şekli bunu açıkça ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda Vergi Usul Kanunu’nda yer alan,

- “...mukayyet kıymetleriyle zarara geçirilerek yok edilirler.” (md. 322),
- “...gider kaydedilmek suretiyle yok edilirler.” (md. 322),
- “...zararla itfa edilmediği takdirde kar hesabına naklolunur.” (md. 324),

düzenlemeleri, “kar”, “zarar”, “gider”, “yok etme” kavramlarını kullandığı için değil ilgili Gelir ve Kurumlar Vergisi Kanunları özel olarak izin verdiği için vergilemede bunlar kazancın tespitinde indirim olarak dikkate alınır. Konu Vergi Usul Kanunu’nun “matrah” kavramını tanımlayan bir Kanun olmasına karşın Gelir veya Kurumlar Vergisi matrahlarını tespit etmemesi kadar açıktır. Bunlar ilgili Kanunlara göre belirlenecektir.

³⁸ KURT’un, “Vergi Usul Yasası’nda değersiz alacakların amortismanı için ‘... zarara geçirilerek yok edilirler’ denilmiştir. (VUK md. 322) Şüpheli alacakların amortismanı için ise ‘karşılık ayırma’ ifadesi kullanılmıştır. (VUK md. 323)” şeklindeki tespiti de bu yöndedir. Bkz. KURT, *agm*.

Daha uğta bir örnek verelim; *“transfer fiyatlandırması yoluyla örtülü olarak dağıtılan kazançlar”*ın Kurumlar Vergisi Kanunu uygulamasında kazancın tespitinde indirim olarak kabul edilmemesi, *“Transfer fiyatlandırması yoluyla örtülü kazanç dağıtımı”* ile ilgili hükümden (Kurumlar Vergisi Kanunu md. 13) değil, *“Kabul edilmeyen indirimler”* başlıklı hükümde (Kurumlar Vergisi Kanunu md. 11) yer alan *“transfer fiyatlandırması yoluyla örtülü olarak dağıtılan kazançlar”*ın kurum kazancının tespitinde indirimin yapılmasının kabul edilmemesinden kaynaklanmaktadır. Bir hüküm müesseseyi (md. 13) düzenlerken bir diğer hüküm (md. 11) bunun indirim olarak dikkate alınıp alınmayacağını düzenlemektedir ve burada bu *“giderler”*ın *“indirimlerinin yapılması”* kabul görmemektedir. Ancak kazancın tespitinde indiriminin kabul edilmemesi gider niteliğini de ortadan kaldırmamaktadır.

O halde vergi uygulamasında *“gider”* kavramı ile *“kazancın tespitinde indirim”* farklı kavramlardır. Zaten aynen Kurumlar Vergisi Kanunu gibi Gelir Vergisi Kanunu da *“İndirilecek Giderler”* başlığı altında giderleri *“indirilecek”* ve *“indirilmeyecek”* olarak sınıflandırmakta ve özel bir madde de (GVK md. 40) *“Safi kazancın tespit edilmesi için, aşağıdaki giderlerin indirilmesi kabul edilir”* denilmektedir. Burada eleştirilmesi gereken bir durum varsa *“İndirilecek Giderler”* başlıklı maddenin (GVK md. 40) karşıtı olan madde başlığının *“İndirimi Kabul Edilmeyen Giderler”* yerine *“Gider Kabul Edilmeyen demeler”* (GVK md. 41) şeklinde olmasıdır. Neyse ki Kanunkoyucu bu hatalı başlığın altında ilk fıkrayı *“Aşağıda yazılı ödemelerin gider olarak indirilmesi kabul olunmaz.”* şeklinde düzenlemiş ve *“indirilmesi kabul olunmaz”* hükmüyle kavram kargaşasını önlemiştir.

Ancak vergi kanunlarının yeniden yazımının gündemde olduğu bugünlerde, *“amortisman”*, *“karşılılık”*, *“itfa”*, *“yok olma / edilme”*, *“gider yazma”* kavramları ile *“gider”* ve *“indirim”* kavramlarının da kavram kargaşası yaratmayacak bir şekilde gözden geçirilerek düzenlenmesinde yarar bulunmaktadır.

VI. Daha Sağlıklı Bir Değerlendirme için şüpheli Alacaklar Konusunda Vergi Usul Kanunu Düzenlemesi İle Buna Dair Karşılığı “İndirilecek” Gider Olarak Düzenleyen Gelir Vergisi Kanunu’nun Sınırlarının Ayrılması: Devam

Başlangıçta belirttiğimiz *“tahakkuk esası gereği daha önce vergiye tabi tutulan ve kazancın oluşumunda katkısı olan bir alacağın, tahsilinin şüpheli hale gelmesi halinde dönem kazancından indirilmesi gerekmektedir”* görüşü temel olarak *“Alacaklarda karşılılık ayrılması uygulaması, gelir kaydında tahakkuk esasının cari olduğu sistemler bakımından kaçınılmazdır.”* nermesi üzerine kuruludur³⁹.

Bu nerme, tahakkuk esasının, bir işleme ilişkin gerçekleşmenin yeterli olduğu, bunun dışında bu işleme ilişkin bedelin tahsil edilmiş olup olmamasının bir önemi bulunmadığı anlamına geldiği noktasından hareketle yapılan işleme ilişkin henüz tahsil edilmemiş bulunan bir tutarın daha sonradan tahsili mümkün olamaması halinde ise bu tutar işletme açısından daha önce hâsılat kayıtlarına intikal ettirilmek suretiyle vergi hesaplanmasında dikkate alınmiş olduğundan net bir gider unsuru olarak ortaya çıkması gerektiği sonucuna ulařır⁴⁰. Bir anlamda bu görüşü savunanlar *“şüpheli alacaklar”* için *“amortisman”* hükümlerine göre

³⁹ Osman ARIOğLU, *“şüpheli Alacak Karşılığı Ayrılmasında Alacağın İlgili Dönem Kayıtlarına Gelir Olarak Kaydedilmiş Olmasından Ne Anlamak Gerekir?”*, *Yaklaşım Dergisi*, Kasım/2000, S:85.

⁴⁰ Bkz. ARIOğLU, *agm*.

ayrılan “karşılığın”, “indirilecek gider” olarak dikkate alınmasını daha önce yapılan gelir kaydının bir “düzeltmesi” olarak görmektelerdir⁴¹.

Önerme, “tahakkuk esasına” dayandırılınca, görüşün desteklenmesi de bu noktadan olmak zorundadır ve devamla şüpheli alacak karşılığı ayırma olanağının sadece ticari ve zirai işletmelere tanınmış olmasının nedeni de ticari ve zirai kazançlarda, elde etmenin tahakkuk esasına bağlanmış olması gösterilmektedir. Bu görüşe göre, ticari ve zirai işletme bünyesinde satılan mal veya hizmetin bedeli henüz tahsil edilmeden hâsılat intikal ettirilmesi ve dönem karının oluşumunu etkilemesi nedeniyle böyle bir müessese vardır⁴².

Kabul böyle olunca sonuç kaçınılmaz olarak, “...şüpheli alacağın karşılık ayrılarak zarar yazılabilmesi, daha önce sonuç hesapları ile ilişkilendirilmiş olması, yani hâsılat hesaplarına intikal ettirilmesi halinde mümkündür” noktasıdır⁴³.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, “şüpheli alacaklar” müessesesinin ticari veya zirai kazanç için öngörülmüş olmasını tahakkuk esasına dayandırmak, üzerinde ittifak edildiği üzere⁴⁴ bu müessesesinin sadece bilanço usulüne göre defter tutan ticari veya zirai kazanç sahipleri için öngörülmüş olması nedeniyle mümkün değildir. Yani işletme hesabı esasına göre defter tutan ticari veya zirai kazanç sahiplerinde “tahakkuk esası” geçerli değil midir ki Kanunkoyucu onları ayırmıştır?

Kanun, “Yukarıda yazılı şüpheli alacaklar için değerlendirme gününün tasarruf değerine göre pasifte karşılık ayrılabilir.” (VUK md. 323) hükmü ile tercihini bilanço usulüne göre defter tutanlar yönünde kullanmıştır⁴⁵. Diğer kazanç ve irat sahipleri ya defter tutmamakta ya da tuttukları defterler bilanço usulünde olmamaktadır ki bu nedenle bir ayırım yapılmıştır⁴⁶. Görüşümüze göre tercihin böyle yapılması tamamen muhasebe tekniği, izlenebilirlik anlamındadır⁴⁷.

⁴¹ “İşte tahakkuk edip hâsılat yazıldığı halde ilgili şartlar tamamlanmış olmak kaydıyla, tahsil edilemeyen alacaklar karşılık ayrılmak suretiyle gider yazılmakta ve ekonomik ve hukuki tasarrufa konu olmayan gelirin vergi yükü nötr hale getirilmektedir.” şeklindeki görüşüyle AYAZ esasen bir “düzeltme”ye işaret etmektedir. Bkz. Garip AYAZ, “Şüpheli Alacaklar”, *Vergi Dünyası Dergisi*, Aralık/2001, S:244.

⁴² Bkz. Erdoğan SAĞLAM, “Şüpheli Alacak Karşılığı Uygulaması ve Birkaç Sorun”, *Vergi Dünyası Dergisi*, Temmuz/1994, S:155.

⁴³ SAĞLAM, *agm*.

⁴⁴ Bu çalışma içinde hangi görüşü temsil ederse etsin alıntı yapılan yazarların tamamı bu konuda aynı görüştedir. Zaten Kanun hükmü (VUK md. 323) “pasifte karşılık ayrılabilir” dediğinden aksine bir düşünce ortaya atmak mümkün bulunmamaktadır.

⁴⁵ VURAL, işletme hesabı esasında defter tutan tüccar ve çiftçilerin şüpheli alacaklar için karşılık ayırmalarının mümkün olmadığı yönünde kararlar bulunduğunu nakletmekte ve Danıştay 4. Daire’nin 27.02.1975 tarih ve E:1973/1339 K:1975/780 sayılı kararı ile aynı dairenin 11.04.1974 tarih ve E:1973/1473 sayılı kararını örneklemektedir. Bkz. VURAL, *agm*.

⁴⁶ Kanunkoyucu tercihini bilanço esasına dayandırdığına lafızda o kadar net ortaya koymuştur ki, hiçbir yazar işletme hesabı esasına göre defter tutanların da bu hükümden yararlanması gerektiği yolunda gerekçe aramamakta, yorum yapma yoluna gitmemektedir. Oysa burada da lafız ile maksadın çatıştığı pekâlâ öne sürülebilirdi. Öyle ya, VUK md. 323 “pasifte” ibaresi dışında başka bir açıklama içermemektedir!

⁴⁷ “Şüpheli alacak karşılığı ayrılması pasifte karşılık ayrılması koşuluna bağlı olup şüpheli alacak karşılığı, tuttukları defterleri bu surette kayıt tesisine elverişli bulunan birinci sınıf yükümlüler için söz konusu olduğundan işletme hesabına göre kayıt tutan mükellefler bu haktan yararlanmayacaklardır.” ve “Zaten işletme hesabı esasına

Eğer mesele sadece defter tutma seçenekleri yönünden ele alınacak ise o halde Kanun neden *“Ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmak şartıyla”* bir kısım alacaklar için düzenleme yapmaktadır? Nitekim bu sorunun cevabı aslında yine üzerinde ittifak edildiği üzere *“Yine bu koşulun alacağın konusu bakımından anlamı ise; kazancın (ticari/zirai) elde edilmesi veya idame ettirmesi ile alacak arasında bir illiyet bağının kurulmasının gerekli olduğudur. Belirtilen türde bir bağ olmaması durumunda ise, alacak şüpheli hale gelse de karşılık ayırlamayacaktır.”* şeklinde verilmektedir⁴⁸.

Ancak üzerinde ittifak edilen bu noktadan sonra, muhtemelen görüşler *“tahakkuk esası”* üzerine inşa edildiğinden ve buradan hareketle ticari ve zirai kazanç sınırlaması algısı olduğundan yine muhtemelen *“şüpheli alacaklar”* ile ilgili Vergi Usul Kanunu hükmünün (md. 323) *“Ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmak şartıyla”* şeklinde ifadeyle başlamış olması ve bu ifadenin de Gelir Vergisi Kanunu’nun ticari kazançta *“indirilecek giderler”*’i düzenleyen hükmünde yer alan hükümdeki (md. 40) *“Ticari kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi için yapılan genel giderler”* ifadesi ve zirai kazançta (bilanço usulü) *“Zirai kazancın bilanço esasına göre tespitinde, 56, 57 ve 58’inci maddeler hükmü de gözönünde tutularak, ticari kazancın bu husustaki hükümleri uygulanır.”* yolundaki hüküm (md. 59) ile benzeşmesi nedeniyle konu tekrar *“daha önce hâsılat yazılmış bir alacak olmalıdır”* noktasına geldiğinden biz burada ayrışıyoruz.

Belirtelim ki *“hâsılat yazılmış bir alacak”* görüşünü savunan hiçbir görüş sahibi yukarıda *“muhtemelen”* vurgusuyla gündeme getirdiğimiz bağdaştırmayı somut olarak yapmamıştır. Zaten bu yüzden *“muhtemelen”* vurgusu yapma ihtiyacı hissettik. Ancak başta da belirttiğimiz üzere, *“şüpheli alacaklar”* ve bunlara dair karşılıkların bir müessese olarak (bu haliyle) Vergi Usul Kanunu’nda düzenlenmiş olması Gelir veya Kurumlar Vergisi yönünden indirilecek gider kabulü için yeterli değildir ve bu Kanunlarda özel bir hüküm aranmak durumundadır.

İşte bu özel hükümlerin tespitinde dikkate alınacak hüküm *“amortismanlar”* Gelir Vergisi Kanunu’nun *“İndirilecek Giderler”* başlıklı 40. maddesinde *“Vergi Usul Kanunu hükümlerine göre ayrılan amortismanlar”* şeklinde 7. bent olarak düzenlenmiştir. Bu bent hükmünde *“ticari kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi için”* ifadesi kullanılmaması, her türlü amortismanın indirilecek gider olarak dikkate alınmasına cevaz vermeyecektir. Nitekim madde de ismen sayılan diğer giderlerde de böyle bir vurgu yoktur. Kanunkoyucu sadece ismen sayılmayan giderler olabileceği için diğer giderleri *“genel giderler”* olarak sınıflandırırken *“ticari kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi için yapılması”* vurgusunu yapmıştır. Buna rağmen maddenin hiçbir bendinde indirimi öngörülen giderler için daha önce hâsılat yazılmış olması gibi bir şart mevcut değildir. O halde, şüpheli alacaklar için ayrılan karşılıklar bir *“amortisman”* olarak, madde hükmünde sayılan giderlerden farklı bir gider değildir, onlar nasıl değerlendiriliyorsa öyle değerlendirme yapılacaktır. Zaten böyle bir şart olsa idi bu durumda tekraren vurguluyoruz ki mesele *“indirilecek gider”* olmaktan çıkar *“gelir düzeltilmesi”* haline gelirdi.

göre defter tutabileceği halde, kendi isteği ile bilanço usulüne geçenler de şüpheli alacak karşılığı ayırabilirler” görüşüne örnek olarak Bkz. Ali TERZİ, *“Şüpheli Alacak Karşılığı”*, **Vergi Dünyası Dergisi**, Aralık/2005, S:292.

⁴⁸ Süleyman ÜÇKUYU, *“Şüpheli Alacaklar ve Karşılık Uygulaması”*, **Vergi Dünyası Dergisi**, Aralık/2003, S:268. Aynı görüş daha önce AYAZ tarafından da birebir belirtilmiştir. Bkz. AYAZ, *agm*.

Buna göre “şüpheli alacaklar” ile ilgili hükümde (VUK md. 323) yer alan “Ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmak şartıyla” ifadesi, indirilecek gider değerlendirmesine yönelik olmayıp, devam hükmünde yer alan “şüpheli alacak sayılır” ifadesi ile somutlaştığı üzere alacağın “şüpheli alacak” sayılması ile daha açık bir şekilde alacağın kaynağı ile ilgilidir. Alacak şüpheli ise “karşılık” ayrılabilir ve bu “karşılık” “indirilecek gider” olarak değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Farklılık, eğer “şüpheli alacaklar” müessesesi, alacağın ticari ve zirai kazancın elde edilmesi veya idame ettirilmesi ile ilgili olmasını aramasa idi bu kez Gelir Vergisi Kanunu doğrudan “amortisman” kavramını kullandığı için her türlü alacak için “karşılık” ayrılması ve bunların “amortisman” hükümlerine göre indirilecek gider olarak dikkate alınması tartışmasına zemin olması olasılığı ile ortaya çıkmaktadır.

Diğer taraftan, “Ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmak şartıyla” ifadesinden yola çıkılarak “kazancın elde edilmesi” noktasında daha önce hâsılat kaydedilmiş bir alacak aranması bir ölçüde anlaşılabilirse de “kazancın... idame ettirilmesi” bağlamında daha önce hasılat kaydedilmiş bir alacağın aranması mümkün görünmemektedir.

Bu bağlamda şüpheli alacak karşılığı ayırabilmek için, karşılık ayrılacak olan alacağın ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olması gerekir. Bir başka ifadeyle alacak işletmenin normal faaliyetleri dâhilinde doğmuş olmalıdır. İşletme faaliyetleri dışında doğmuş bir alacağın şüpheli hale gelmesi durumunda karşılık ayrılamaz. İşte, “alacak ile ticari veya zirai kazancın elde edilmesi veya idame ettirilmesi arasında doğrudan bir illiyet bağının bulunması gerekir”⁴⁹ kısmına kadar tereddüt olmayan görüş ve değerlendirmeye biz de katılıyor ancak buradan sonraki kısımda daha önce “hasılat kaydedilmiş alacak” aranması kısmında ayrışıyoruz.

Bu açıdan Maliye Bakanlığı’nın, faaliyeti durdurulan bankadaki ticari mevduatın tahsilinin imkânsız hale gelmesi durumunda şüpheli alacak karşılığı ayrılmasının mümkün olduğu yönünde görüş bildirmesini dikkate değer bir tespit olarak belirtmekte yarar görmekteyiz⁵⁰.

Bu noktada hemen soralım⁵¹, imal ettirilecek bir emtia veya satın alınacak belli bir mal ya da bir sabit kıymet için önceden verilen avansların, tarafların aralarında anlaşamaması sonucunda dava veya icra şeklinde şüpheli hale gelmesi durumunda söz konusu avanslar söz konusu sözleşme ile belirlenen edim gerçekleşmediği için bir alacak haline geleceğinden ve bu alacak ile “ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi” arasında bir nedensellik bağı olduğu açık ise neden “şüpheli alacak” uygulaması yapılamaz?

Eğer sorun sadece “şüpheli alacaklar” ile ilgili hükümde (VUK md. 323) “Ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmak şartıyla” ifadesi yer almasına indirgenecek ise “değersiz alacaklar” ile ilgili Kanun hükmünde (VUK md. 322) “Kazai bir hükme veya kanaat verici bir vesikaya göre tahsiline artık imkan kalmıyan alacaklar değersiz

⁴⁹ Bkz. Tezcan ATAY, “Şüpheli Alacaklar ve Karşılık Ayırma – I”, **Lebib Yalkın Mevzuat Dergisi**, Kasım/2002, S:119.

⁵⁰ Maliye Bakanlığı’nın 20.06.1997 tarih ve 29/2978-323-136/26114 ve 20.06.1997 tarih ve 29/2978-323-138/26108 sayılı özelgeleri. Aktaran: VURAL, *agm*.

⁵¹ Soru, ATİK’in tartışmayı tespit eden değerlendirmesinden yaralanılarak oluşturulmuştur. Bkz. Ahmet ATİK, “Yasaların Görünmeyen Keyfiliği: Şüpheli Avans Alacağı İçin Neden Karşılık Ayrılamaz, Senetsiz Alacaklara ve Vadeli Çeklere Neden Reeskont Uygulanamaz?”, **Lebib Yalkın Mevzuat Dergisi**, Temmuz/2000, S:91.

alacaktır.” yolundaki hükümde böyle bir şart aranmamasını (böyle bir ifade kullanılmamasını) nasıl değerlendireceğiz? Üstelik bu hükümde, “İşletme hesabı esasına göre defter tutan mükelleflerin bu madde hükmüne giren değersiz alacakları, gider kaydedilmek suretiyle yok edilirler.” denildiğine ve bilanço usulünde defter tutma şartı yer almadığına göre, oluşan farklı durumu nasıl açıklayacağız?⁵² Yorum üzerine örnekleme yaparken ele alacağımızdan “değersiz alacaklar” ile ilgili hükme burada girmiyoruz.

İşte bu durumda Gelir Vergisi Kanunu ile Vergi Usul Kanunu arasındaki çizginin belirlenmesi gerekir. Vergi Usul Kanunu, “değersiz alacaklar” için “kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi” ifadesini kullanmadı diye her türlü alacağı değersiz alacak sayarak “indirilecek gider” olarak sayamayız. Her durumda yukarıda sözünü ettiğimiz nedensellik bağı aranacaktır. Ancak nedensellik bağının aranması burada da alacağın bir şekilde önceden hasılat kaydedilmiş olması şartının aranması için neden değildir⁵³. Her şeyden önce, bir Kanun hükmünde “Ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmak şartıyla” ifadesi var diye yapılan yorum ile böyle bir ifadeye hiç yer verilmemiş bir hükme dayalı yorumun nasıl çelişmeden / aynı sonuca varabildiği kendi içinde izaha muhtaç bir konudur.

Bu durumda esas, vergiye tabi kazancın oluşumuna (elde edilmesi ve devam ettirilmesine) katkısı bulunmayan giderlerin vergi matrahının tespitinde gider olarak kabul edilemeyeceği yolundaki vergi hukukunun genel prensibidir, başka bir dayanak aramaya gerek yoktur. Ticari veya zirai kazancın oluşumuna katkısı bulunmayan alacaklarla ilgili giderler de, bu iki kazanç unsuruna ilişkin vergi matrahının tespitinde, gider olarak indirilmez. Bunun sonucu olarak, alacağın ticari veya zirai kazancın elde edilmesi veya idame ettirilmesi ile ilgili olmasının aranması, alacağın mutlaka daha önce gelir veya hâsılat yazılan bir alacak olmasını gerektirmemektedir⁵⁴.

Danıştay’ın bir kararında⁵⁵;

“213 sayılı Vergi Usul Kanununun 323.maddesinde, ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmak şartıyla dava veya icra safhasında bulunan alacaklar, yapılan

⁵² Bu durumda dahi, “Bir alacağın değersiz alacak olarak değerlendirilmesi için, öncelikle bu alacağın iş ve işletme ile ilgili olması gerekir. Diğer bir anlatımla; söz konusu alacağın, ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve devam ettirilmesi için yapılan ticari ve zirai faaliyetin normal icapları dahilinde doğmuş olması ve bu suretle işletme kârının oluşumuna katkı sağlamış olması icap eder.” görüşünün ileri sürülebildiği görülmektedir. Örnek olarak Bkz. M. Tahir UFUK, “Değersiz Alacakların Değerlemesi ve Muhasebeleştirilmesi”, **Yaklaşım Dergisi**, Ocak/2012, S:229. O halde Kanunun “ticari ve zirai kazancın elde edilmesi veya idame ettirilmesi” hükmüne yer vermesi (VUK md. 323) veya vermemesi (VUK md. 322) önemli değildir!

⁵³ Buna rağmen “Alacağın vergi kanunlarına göre değersiz sayılabilmesi için öncelikle bu alacağın, ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve devam ettirilmesi için yapılan ticari ve zirai faaliyetin normal icapları dâhilinde doğmuş olması gerekmektedir. Ticari ve zirai kazançlardaki elde etmenin tahakkuk esasına bağlanmış olması nedeniyle, alacakların hâsılat sayılarak kazanç dâhil edilmesi gerekmektedir.” şeklinde görüşler bulunduğunu da belirtmek gerekir. Örnek olarak Bkz. Ersin NAZALI, “Vazgeçilen ve Değersiz Alacaklar”, **Yaklaşım Dergisi**, Ocak/2009,S:193.

⁵⁴ Benzeri bir görüş için Bkz. Aydın KIRATLI, “Şüpheli Alacak Karşılığı İle Değersiz Alacak Uygulaması ve Özellik Arz Eden Hususlar – I”, **Yaklaşım Dergisi**, Aralık/2006, S:168.

⁵⁵ Danıştay 3. Daire’nin 04.11.1991 tarih ve E:1991/762, K:1991/2744 sayılı kararı. Tam metin için Bkz. www.danistay.gov.tr

protestoya veya yazı ile bir defadan fazla istenilmesine rağmen borçlu tarafından ödenmemiş bulunan dava ve icra takibine değmeyecek derecede küçük alacakların şüpheli alacak sayılacağı, bu alacaklar için değerlendirme gününün tasarruf değerine göre pasifte karşılık ayrılabilmesi açıklanmış olup, madde hükmüne göre bir alacağın şüpheli alacak olarak kabul edilebilmesi için öncelikle bu alacağın bir ticari veya zirai işletmenin çalışma konusuna giren ve karşılığında bir gelir ve menfaat elde edilmesi amacını taşıyan iş ve muamelelerinden doğmuş bulunması gerekmektedir.

... Bu durumda ... Kollektif Şirketinin kendi ticari işletmesiyle ve ticari kazancının elde edilmesi ve idamesi ile ilgili olmayan sadece ortaklığa kefaleti nedeniyle doğan alacağın şüpheli alacak olarak kabulüne olanak bulunmadığından aksine verilen kararda isabet görülmemiştir.”

şeklinde yer alan gerekçede “öncelikle bu alacağın bir ticari veya zirai işletmenin çalışma konusuna giren ve karşılığında bir gelir ve menfaat elde edilmesi amacını taşıyan iş ve muamelelerinden doğmuş bulunması” şeklindeki tespit bizce açık, isabetli ve yeterlidir. Bu kararda, “şüpheli alacak” uygulamasında daha önce hâsılat kaydı yapılmış olmasının bir şart olmadığı belirtilirken;

- Bu alacağın bir ticari veya zirai işletmenin çalışma konusuna giren,
- Karşılığında bir gelir ve menfaat elde edilmesi amacını taşıyan,

iş ve muamelelerinden doğmuş bulunması gerek ve yeter bulunmuştur. O zaman, anahtar kavramın “daha önce hasılat kaydı” değil, “gelir ve menfaat elde etme amacı” olduğunu, diğer şartlar da oluşmuş ise bu amaç dâhilinde oluşan alacakların “şüpheli alacak” uygulamasından yararlanması gerektiğini belirterek devam edelim. Gerçi bu kez de örneğin mal alımı için verilen ve gerçekleşmeyen alım nedeniyle alacak haline dönüşen bir avans ödemesinde, “gelir ve menfaat elde edilmesi amacını taşıyan iş ve muamelelerinden” doğup doğmadığının tartışılması mümkündür, burada yapılmayacaktır.

Devam edelim ancak Danıştay’ın tam aksi yönde bir başka kararından⁵⁶ bahsetmeden de geçmeyelim. Bu kararda;

“213 sayılı Vergi Usul Kanununun “şüpheli alacaklar” başlıklı 323 üncü maddesinde; ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmak şartıyla, dava veya icra safhasında bulunan alacaklar ile yapılan protestoya veya yazı ile bir defadan fazla istenilmesine rağmen borçlu tarafından ödenmemiş bulunan dava ve icra takibine değmeyecek derecede küçük alacakların şüpheli alacak sayılacağı belirtilmiş, bu alacaklar için değerlendirme gününün tasarruf değerine göre pasifte karşılık ayrılabilmesi ifade edilmiştir. Bu düzenlemeyle tahsil edilmemekle birlikte tahakkuk etmesi nedeniyle tahakkuk tarihinde hasılat olarak kaydedilen ve karın oluşumunu etkileyen alacağın tahsilinin şüpheli hale gelmesi durumunda pasifte bu miktar kadar karşılık ayrılarak daha önce yapılan bu gelir kaydının sıfırlanması olanağı sağlanmıştır. Yani, bir alacağın şüpheli hale geldiğini kabul ederek karşılık ayırmak suretiyle zarar yazılabilmesi için, bu alacağın daha önce hasılat olarak kaydedilmesi gerekmektedir.”

⁵⁶ Danıştay 4. Daire’nin 29.03.2005 tarih ve E:2004/101 K:2005/503 sayılı kararı. Tam metin için Bkz. www.danistay.gov.tr

şeklindeki gerekçede yer alan, “bir alacağın şüpheli hale geldiğini kabul ederek karşılık ayırmak suretiyle zarar yazılabilmesi için, bu alacağın daha önce hasılat olarak kaydedilmesi gerekmektedir” şeklindeki sonuç, “daha önce yapılan bu gelir kaydının sıfırlanması olanağı” olarak değerlendirmeye dayalıdır ve yukarıda da değindiğimiz üzere “indirilecek gider” zemininden çok “gelir düzeltilmesi / nötrleştirme” anlamındadır. Katılmıyoruz.

Nitekim aynı Daire,

“...maddede, şüpheli ticari alacak karşılığı ayrılabilmesi için alacağın, daha önce hasılat olarak kayıtlara intikal ettirilmesi gerektiğine dair bir düzenleme bulunmadığı, alacak hesabına kayıtlı olmasının yeterli olduğu olayda, davacının ... Gayrimenkul Geliştirme ve İşletmecilik Anonim Şirketi ile yaptığı gayrimenkul satış vaadi ve inşaat sözleşmesinin feshi nedeniyle o güne kadar ödenen ve "Yapılmakta Olan Yatırımlar Hesabı"nda izlenen tutardan, cayma tazminatı düşülerek kalan miktarın sözleşmenin feshi üzerine 5.1.2001 tarihinde "Diğer Ticari Alacaklar" hesabına kaydedildiği ve yıl sonunda, icra takibine başlandığı tarihteki kurdan değerlemeye tabi tutulup, karşılık ayrılarak gider , oluşan kur farkının ise, kambiyo karları hesabına gelir kaydedildiği, bu durumda söz konusu alacağın ödenmemesi ve icra takibine başlanmış olması nedeniyle şüpheli alacak olarak pasifte karşılık ayrılmasında yasaya aykırılık bulunmadığı gerekçesiyle vergi ve cezaların kaldırılmasına ...”

karar veren Vergi mahkemesi kararını aynı gerekçe nedenlerle yukarıdaki karardan yaklaşık bir yıl önce onamıştır⁵⁷. İçtihadın neden değiştiği konusunda yeni tarihli kararda bir ışık yoktur.

VII. Şüpheli Alacaklar İle Hâsılat Kaydı Arasında Bir İlişki Kurmak, Şüpheli Hale Gelen Alacağın Miktarının Tespitinde Sorun Çıkarır

Şüpheli alacak uygulamasına konu alacağın daha önce hâsılat kaydı yapılmış olması gerektiği yolundaki görüş, aynı zamanda şüpheli alacak ve devamında karşılık uygulamasının sadece hâsılat yazılan kısım kadar yapılabileceğini öne sürerse kendi içinde tutarlı olur. Ancak bu kez yeni bir sorun çıkmaktadır ki Kanun (VUK md. 323) “alacaklar” ifadesini kullanmakta, alacağın miktarı veya tespiti konusunda bir düzenleme getirmemektedir. Bu alacağa şu unsurlar dâhildir, bunlar dâhil değildir, ya da sadece hâsılat yazılan kısım kadar alacak dikkate alınır önermesi, başka bir önermeyi zemin alır ki, yorum ile ulaşılan bir sonuca dayalı yeni bir yorum anlamına gelecek bu sistematik görüşümüzce reddedilmelidir.

Danıştay,

“...anılan 323 üncü maddede tahsil edilmeyen ve şüpheli hale gelen alacaklar için genel olarak düzenlenen karşılık ayırma ilkesinin katma değer vergisini kapsamadığı yönünde bir hüküm bulunmadığı, mal ve hizmet satışları dolayısıyla tahsili şüpheli hale gelen alacaklar için söz konusu olan karşılık ayırma esasının tahakkuk eden ancak yükümlü tarafından tahsil edilmeden vergi dairesine ödenen katma değer vergisi bakımından uygulanmamasının Vergi Usul Kanunundaki düzenleme şekline ve vergilemede adaletle aykırı düşeceğinden ve katma değer vergisi esasında indirim müessesesiyle de bağdaşmayacağından karşılık ayrılan

⁵⁷ Danıştay 4. Daire'nin 29.06.2004 tarih ve E:2004/255 K:2004/1580 sayılı kararı. Tam metin için Bkz. www.danistay.gov.tr

tutarlardan katma değer vergisine ilişkin alacakların soyutlanması suretiyle bulunan matrah farkında isabet görülmediği...”

şeklinde hüküm tesis eden bir Vergi Mahkemesi kararını onayarak alacak miktarı içinde KDV.nin de dikkate alınacağını ortaya koymuştur⁵⁸. İdare de zaten sonraki zamanlarda çıkardığı Tebliğ ile konuyu çözümlenmiştir. Ancak konunun KDV yönünden çözümü, aslında konu şüpheli alacak tutarının saptanması olunca hâsılat yazma iddiasından (üstü kapalı olarak) vazgeçildiğini de ortaya koyar.

Zaten burada sorunu sadece KDV.ne indirgemek doğru değildir. Alacak tutarı ile hâsılat kaydı arasında mutlak bir fark oluşma olasılığı vardır ve bu, bugün KDV olur, yarın ÖTV olur, başka zaman başka bir kaynak olabilir. Sorun, eğer şüpheli alacak uygulamasını hâsılat kaydetme şartına bağlamışsak bunları bir bütün olarak dışarıda bırakmamız gerekliliğidir. Görüşün mantıksal tutarlılığı açısından bu zorunlu iken bir yandan hasılat / şüpheli alacak görüşünü zemin alıp bir yandan da hayır KDV.de şüpheli alacak olarak değerlendirilebilir dendiği anda esasen görüş dayanak aldığı zemini kaybetmiş olmaktadır.

Çünkü Katma Değer Vergisinin en önemli özelliği, indirim mekanizmasını içermesidir. Buna göre, yapılmış olan işlem için hesaplanan katma değer vergisinden, yüklenilen katma değer vergisi indirilebilmektedir. Katma değer vergisinin esasları olan indirim topluca, devamlı ve derini yapılmasıdır. Şüpheli hale gelmiş bir alacak için karşılık ayrıldığı zaman, alacağa dâhil olan katma değer vergisi beyan edilmiş ve ilgili katma değer vergisi büyük olasılıkla kapatılmıştır. Böyle bir durumda mükellefin bir başka mükelleften olan alacak tutarı içinde yer alan KDV, KDV değil bir “*alacak*” olarak değerlendirilir. Şüpheli alacak olarak değerlendirilen alacağın bir bütün olarak karşılık ayrılması suretiyle indirilecek gider olarak değerlendirilmesi KDV ile ilgili bir husus değil, bizzat VUK’nun değerlendirme ve “*şüpheli alacak*” müessesesinin Gelir Vergisi Kanunu md. 40 çerçevesinde bir yansıması olacaktır. O halde “*daha önce hasılat kaydedilmiş olmalı*” iddiasını ne yapacağız?

Bu durumda olayı genelde KDV Kanunu’ndan özelde bu Kanununun 29 ve 58. maddelerinden bağımsız olarak VUK’nun genel olarak “*değerleme*” ile ilgili hükümleri, özel olarak 323. maddesi ve Gelir Vergisi Kanunu’nun 38. ve 40. maddesi çerçevesinde değerlendirdiğimizde, karşılık ayrılan şüpheli alacağın bir kısmının hâsılat kaydedilen miktar içinde yer almış olamayacağı açıktır.

Gelinen noktada doğru sonuç, “*Burada artık bu alacağın doğumuna neden olan işlem önem taşımaz. Bu nedenle katma değer vergisinin gider yazılamayacağı kuralı geçerli değildir.*” şeklinde⁵⁹ olmak zorundadır.

Eğer sonuç böyle olmazsa alacağın kısmen tahsili halinde tahsil edilemeyen ve şüpheli hale gelen alacağın ne kadarının hâsılat yazılan kısım ile ilgili ne kadarının başka bir şey (örneğin KDV) olduğunun tespiti sorun yaratacaktır. KDV yönünden bu soru önceki zamanlarda bazı yazarlarca “*Kısmen tahsilat yapılması durumunda, ticari örf ve geleneklere göre öncelikle*

⁵⁸ Danıştay 4. Daire’nin 27.02.2003 tarih ve E:2002/1668 K:2003/563 sayılı kararı. Tam metin için Bkz. www.danistay.gov.tr

⁵⁹ Bkz. KURT, *agm*.

KDV'nin tahsil edildiği kabul edilmelidir" şeklinde cevaplanmıştır⁶⁰. Ancak bize göre, *"alacaklının, kendi mal varlığından ödemiş olduğu KDV "nitelik değiştirerek", alacak kimliğine bürünmektedir."* ve böyle bir ayırım anlamlı değildir⁶¹. Kaldı ki mükelleflerin alacaklarının hangi kısmının mal bedelinden hangi kısmının KDV'den kaynaklandığını takip etmek gibi bir zorunluluğu yoktur⁶². Ancak buradan hareketle alacak içinde yer alan KDV'nin, KDV sistematigi ile ilgili olarak gider haline geldiğini de söyleyemeyiz⁶³. Bir gider oluşacaksa bu KDV sistematiginden değil VUK sistematigi uyarınca *"değerleme"* ve altında *"amortisman"* uygulamasından kaynaklanacaktır.

Son bölümlerde çokça üzerinde durulduğundan belirtmek gerekir. Konu KDV'nin şüpheli alacak olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceği değildir. Zaten bu çözülmüş bir konudur. Sorun şüpheli alacak uygulaması ile hâsılat kaydı arasında bir ilişki olup olmadığıdır ve KDV burada olası farklılıklardan somut bir tanesidir. Bir işletmenin başka bir işletmeden hem mal satışı (hâsılat kaydı yapılmış) ile ilgili alacağı ve hem de bir işlem için verdiği ve işlemin gerçekleşmemesi nedeniyle alacak haline dönüşmüş avansı ve hem de kısmen tahsilâtları olabilir. İşte bir önerme getirilecekse bu durumlarında öngörülmüş olması gerekir⁶⁴.

Nitekim Bakanlık, 334 seri no.lu VUK Genel Tebliği (RG:05.05.2004-25453) ile; kredili mal veya hizmet satışları üzerinden hesaplanan katma değer vergisinin tahsilinin şüpheli hale geldiği durumda karşılık ayrılıp ayrılamayacağı hususunda oluşan tereddüdü,

"Katma değer vergisi, ekonomik faaliyetlerin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan ve işletmenin alışları sırasında ödediği, işletme alacaklarının bir unsurunu teşkil eden ve doğrudan doğruya mal (veya hizmet) tesliminden (veya ifasından) kaynaklanan bir alacaktır.

Bu itibarla, katma değer vergisinden kaynaklanan alacak için şüpheli alacak karşılığı ayrılabilmesi; yukarıdaki madde hükmünde yer alan şartların mevcut olması, alacağın ilgili dönemin kayıtlarına girmesi ve katma değer vergisi beyannamelerinde beyan edilmesi halinde mümkün olacaktır."

şeklinde çözmüştür. Çözümde ilginç iki nokta vardır:

- KDV, *"doğrudan doğruya mal (veya hizmet) tesliminden (veya ifasından) kaynaklanan bir alacak"* olarak nitelenmiştir.
- KDV de dâhil olmak üzere *"alacağın ilgili dönemin kayıtlarına girmesi"* aranmıştır.

⁶⁰ Bkz. Metin TAŞ, "Şüpheli Alacaklarda KDV'ye İsbet Eden Kısım İçin Karşılık Ayrılabilir mi?", **Yaklaşım Dergisi**, Şubat/1994, S:14. Ancak esasen TAŞ'ın şüpheli alacak uygulamasında KDV'nin ayrıştırılmasına karşı olduğunu da hemen belirtelim.

⁶¹ Bu görüşümüz TAŞ'tan alıntı ile ifade edilmiştir. Ancak alıntı yapılan metinde *"alacak"* kelimesi önünde yer alan *"ticari"* ibaresi tarafımızca terminolojik olarak doğru bulunmadığından kullanılmamıştır.

⁶² Bkz. ARIOĞLU, *agm*.

⁶³ Bu yönden ARIOĞLU'nun *"Kalan tutar tahsil edilemediği takdirde bu tutar satıcı açısından net olarak işiyle ilgili bir gider haline gelecektir. Bir an için bu tutarın KDV'den kaynaklandığını varsayalım, satıcı bu tutarı her halükarda kendi hasılat KDV olarak kaydettiği için, vergi dairesine bu tutar kadar bir ödeme yapmış veya indirilecek KDV bu kadar azalmıştır. Dolayısıyla, satıcının tahsil edemediği ve herhangi bir teminatı bulunmayan bu tutarın reel anlamda bir gider unsuru haline geldiği tartışmasızdır."* görüşüne katılmıyoruz.

⁶⁴ Böyle bir durumda muhtemelen FIFO, LIFO gibi çözüm önerileri getirilecektir. Ama bu da bir yorumdur ve yorum, yorumu gerektirmektedir.

Öncelikle idarenin, “*hâsılat kaydedilmesi*” yerine “*kayıtlara girmesi*” ifadesini kullanması dikkat çekicidir biraz da zorunludur. Çünkü “*hâsılat kaydetme*” ifadesi kullanılsa çalışmada tekraren vurguladığımız üzere KDV’nin “*şüpheli alacak*” sayılmasının yolu kapanmış olacaktır.

Diğer yandan KDV’nin, mal teslimi veya hizmet ifasından kaynaklanan bir alacak olduğu vurgulanmak suretiyle üstü örtülü bir biçimde “*hâsılat*” çağrışımı uyandırılmakta ve “*asıl alacak (mal / hizmet bedeli) hâsılat olduğundan KDV eklenti gibi asıla tabidir*” sonucunu yorumlayacak bir zemin yaratılmaktadır. Gerek yoktur, ya yardım vazgeçilecektir ya serden. İkisi de kurtarılmak istenince, yani hem KDV’ni şüpheli alacak kabul etmek hem de “*hâsılat kaydetmek*” (örtülü) ilkesinden vazgeçilmek istenmeyince böyle garip bir durum ortaya çıkmaktadır. Oysa dört yıl önce yayımlanmış 284 seri no.lu VUK genel Tebliği hukuka uygun değilse de “*hiç olmazsa*” açıktır, nettir.

Benzer durum, finans kuruluşları açısından farklı açıdan söz konusu olabilir. Hasılat kaydı, kullandırılan tüm kredi ya da faktöring yapılan tüm alacak için söz konusu olmamaktadır. Bu durumda finans kuruluşu alacak içinde yer alan alacağının büyük bir kısmını, sadece hâsılat kaydı bulunmadığı gerekçesiyle “*şüpheli alacak*” olarak değerlendiremeyecek midir?⁶⁵ Biz böyle durumların sermayede vukua gelen eksilmelerin zarar addolunmasının mümkün olmadığı (GVK md. 88), konunun özel düzenlemeler gerektirdiği gibi hususlara katılmıyoruz. Kanun açıktır, mesele sermayede azalma değil, alacağın amortismanıdır. Finans şirketi 1 TL hasılat yazarken 100 TL riske girmiş olabilir, alacak 101 TL ise bu tutar “*şüpheli alacak*” sayılmalıdır. Aksi bir görüş, yorumun yorumlanması demektir ki reddedilmelidir.

VIII. Belirsiz Ortamda İdarenin Payı

Ya da Kanun Yazımında Alışkanlıklar

Başlangıçta da belirttiğimiz üzere çalışmamızda VUK’nun 323. maddesi üzerinden irdelemeler yaparken esas amacımız yorum / yoruma dayalı yorum / yorum zinciri sistematığının somut örnekleri üzerinde durmaktır. Dolayısıyla VUK’nun 323. maddesi bu amacımız için zemin alınmış bir müesseseden ibaret olmakta. Bu çerçevede bakıldığında idarenin de yorumları önem arz etmektedir ve biz bu yorumları birçok özelleğe yanında varsa Genel Tebliğler ile öğrenmekteyiz.

Bu çerçeveden ele alındığında 1999 yılında meydana gelen deprem sonrası 29.01.2000 tarih ve 4503 sayılı Kanun ile Vergi Usul Kanunu’na eklenen geçici 24. madde önemli bir gösterge olarak alınabilir.

Madde, esasen deprem felaketine maruz kalan yörelerde, gelir veya kurumlar vergisi mükellefiyet kaydı bulunan kişilerden alacağı olan mükellefler için özellikle alacağın tevsikini basitleştiren yöntemler getiren ve dava / icra takibi şartını ortadan kaldıran hükümler getirmektedir. Ancak sorun son fıkrasında “*Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul Maliye Bakanlığınca belirlenir*” şeklindeki hükümden kaynaklanmaktadır.

⁶⁵ Konuya ilişkin olarak Bkz. Fatih KARAGÖZ, “*Faktoring, Faktoring İşlemleri ve Faktoring Şirketlerinde Şüpheli Alacak Karşılığı Uygulaması*”, *Yaklaşım Dergisi*, Eylül, Ekim/2000, S:129, 130.

İdare, söz konusu fıkra hükmünün kendisine verdiği yetki ile 284 seri no.lu VUK Genel Tebliği (RG:05.02.2000-23955) ile kullanmış ve “Geçici 24 üncü maddenin uygulanmasına ilişkin usul” başlığı altında diğer düzenlemeler yanında bir de “Alacağın ilgili yılın kayıtlarına bir gelir unsuru olarak girmiş bir başka ifade ile hasılat kaydedilmiş ve katma değer vergisi beyannamelerinde beyan edilmiş olması ...gerekmektedir” gibi bir şart(lar) getirmiştir.

İdarenin Kanunun verdiği “usul” belirleme yetkisini doğrudan “esas” belirleme olarak hatalı algıladığı ortadadır. Esas, “bir şeyin özünü oluşturan ana öge, temel” iken usul, “bir amaca erişmek için izlenen düzenli yol, tutulan yol, yöntem, tarz” olduğuna göre⁶⁶ idarenin usulden değil esastan bir düzenleme yaptığı; yol, yöntem belirlemek yetkisini doğrudan konunun özüne müdahale etmek şeklinde kullandığı ortadadır.

Nitekim yukarıda değindiğimiz üzere yaklaşık dört yol sonra KDV’ne münhasır açıklamalar getiren 334 seri no.lu VUK Genel Tebliği, bu kez “Alacağın ilgili yılın kayıtlarına bir gelir unsuru olarak girmiş bir başka ifade ile hasılat kaydedilmiş” ifadesi yerine “alacağın ilgili dönemin kayıtlarına girmesi” ifadesini kullanmayı tercih ederek bir adım geri çekilecektir.

Çalışma boyunca, “Vergi kanunları lafzı ve ruhu ile hüküm ifade eder.” ile başlayan (VUK md. 3) amentü tekrar edilmiştir. Alıntı yapılan tüm yazarlar bir şekilde “lafız” ve “ruh” üzerinden değerlendirme yapmaktadırlar.

Kanunun kullandığı “ruh” kelimesi, birçok anlamdan “en önemli nokta, öz” anlamı⁶⁷ ile ilgilidir. Bu haliyle “ruh”, “esas” ile eş anlamlı kullanılmıştır. Kanunun önce lafzına mı, yoksa ruhuna mı bakılır derken idare Kanunun ruhunu bir çırpıda değiştirivermektedir.

O zaman vergi hukukunda yorum kurallarını tartışmadan önce idarenin yetkisini tartışmak icap eder ki bu, bu çalışmanın konusu değildir. Anayasa’nın 73. maddesinin açık hükmüne karşın vergi kanunlarında “usul ve esasları belirlemeye” idareyi yetkili kılan o kadar çok hüküm vardır ki zaten sadece liste olarak versek oldukça yer kaplayacaktır.

Ancak sormak gerekir, 04.01.1961 tarihinde Vergi Usul Kanunu’nu kabul eden Kanunkoyucu, şüpheli alacaklar için, daha önce hâsılat kaydı gerektiğine dair hüküm koymayı (haydi) göz ardı etmiştir, 30.12.1980 tarihinde kabul edilen 2365 sayılı Kanun gerekçesinde sözü edilmiş (?) ama nedense Kanun değişikliğine konulması ihmal edilmiştir. (?) Peki, neden 29.01.2000 tarihinde kabul edilen 4503 sayılı Kanun ile bu durumu açıklığa kavuşturulmamıştır da Bütün bunları bir Tebliğ ile düzenlemek idareye bırakılmıştır (?) İdare de bu konuyu haydi hazır gündeme gelmişken çözümler diyip “...ilgili yılın kayıtlarına bir gelir unsuru olarak girmiş bir başka ifade ile hâsılat kaydedilmiş...” olma şartını getirmiştir?

Haydi, hepsi tamam, “...katma değer vergisi beyannamelerinde beyan edilmiş olması...” da nereden çıkmıştır? En kısa yoldan soralım, KDV Beyannamesi vermeyi ihmal eden, verse de beyan etmeyen, KDV’den istisna olanlar “Vergi Usul Kanunu’nu bir kenara bırakıp” şüpheli alacak karşılığı uygulaması yapamayacaklar mıdır? Bundan sonra, “kanunların lafzı ve

⁶⁶ Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük www.tdk.gov.tr

⁶⁷ Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük www.tdk.gov.tr

ruhu"nın yanında bir de "tebliğlerin lafzı ve ruhu" hakkında mı değerlendirmeler yapılacaktır?⁶⁸

IX. Vergi Usul Kanunu'nda Zaten "Karşılıklar" İle İlgili Bir Hüküm Vardır ve (Ancak) Burada Şüpheli Alacaklar Düzenlenmemiştir

Ya da hükmün, Kanunun Yapısındaki yeri ve Diğer Maddelerle Bağlantısı

Madem "Vergi kanunları lafzı ve ruhu ile hüküm ifade eder", madem "Lafzın açık olmadığı hallerde vergi kanunlarının hükümleri, konuluşundaki maksat, hükümlerin kanunun yapısındaki yeri ve diğer maddelerle olan bağlantısı gözönünde tutularak uygulanır" (VUK md. 3) ve madem birçok görüş "şüpheli alacaklar" müessesesi uygulamasında "lafzın açık olmadığı" noktasındadır, "kanunun ruhunun" ne olduğunun tespiti gerekir.

Kanunun bu yönüyle "ruhu"nu tespit çabasına, çalışmaya konu olayda "değerleme"nin (VUK md. 258) "karşılık" ile değil "şüpheli alacaklar" (VUK md. 323) ile ilgili olduğunu tespit ederek devam edelim. Nitekim Kanun önce "değerleme"yi tarif etmiş, esaslarını yani değerlendirme ölçülerini tek tek belirlemiş daha sonra ise "İktisadi İşletmelere Dahil Kıymetleri Değerleme" Bölümünde, hangi kıymetlerin hangi ölçüyle değerlendirileceğini düzenlemiştir.

Burada örneğin gayrimenkuller (md. 269), demirbaş eşya (md.273), emtia (md. 274), alacaklar (md. 281) nasıl düzenlenmişse, "karşılıklar" da ayrıca (md. 288) düzenlenmiştir. Belirttiğimiz gibi "şüpheli alacaklar" burada değil, "amortismanlar" ile ilgili (Kısımda ve) Bölümde yer almaktadır.

Zaten "Karşılıklar" başlıklı hükümde (md. 288), "karşılık", "Hasıl olan veya husulü beklenen fakat miktarı katıyetle kestirilmeyen ve teşebbüs için bir borç mahiyetini arz eden belli bazı zararları karşılamak maksadiyle hesaben ayrılan meblağlara karşılık denir." şeklinde tanımlanmış, mukayyet değerleriyle pasifleştirilmek suretiyle değerlendirileceği hüküm ile değerlendirme ölçüsü "mukayyet değer" (md. 265) olarak belirlenmiş ama en önemlisi "Amortisman kayıtları hakkındaki özel hükümler mahfuzdur." denilerek diğer amortisman uygulamaları yanında "alacakların amortismanı" kapsamında ayrılan "karşılıklar" da bu madde hükmü dışında bırakılmıştır.

Burada (md. 288) sözü edilen "karşılık", oluşması beklenen ancak tutar olarak kesin tespiti yapılamayan ve işletme için "borç" niteliği oluşturacak bazı zararlar için ayrılmaktadır. Muhasebenin temel ilkelerinden "ihtiyatlılık"⁶⁹ ile örtüşen bir uygulamadır. Hükümde "borç mahiyeti" açıkça yer almaktadır.

Kanunda "amortismanlar", Üçüncü Kısım altında "Mevcutlarda Amortisman", "Alacaklarda ve Sermayede Amortisman" ve "Özel Haller" başlıklı üç ayrı Bölümde düzenlenmiştir. Bir başka ifade ile "Borçlarda Amortisman" diye bir Bölüm, Kısım veya hüküm yoktur. O halde Kanun,

⁶⁸ Nitekim Geçici 24. madde ile ilgili bu Tebliğ, sonradan (belki de haklı olarak) 323. madde de dahil tüm uygulamaya teşmil eder tarzda algılanmaya başlanmıştır. Örnek olarak Bkz. ATAY, *agm*.

⁶⁹ 1 seri no.lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'ne göre, "Bu kavram, muhasebe olaylarında temkinli davranılması ve işletmenin karşılaşılabileceği risklerin göz önüne alınması gereğini ifade eder. Bu kavramın sonucu olarak, işletmeler, muhtemel giderleri ve zararları için karşılık ayırırlar, muhtemel gelir ve kârlar için ise gerçekleşme dönemlerine kadar herhangi bir muhasebe işlemi yapmazlar. Ancak bu kavram gizli yedekler veya gereğinden fazla karşılıklar ayrılmasına gerekçe oluşturamaz."

“borç mahiyetli” bir durumda “karşılık” uygulamasını düzenlerken neden “Amortisman kayıtları hakkındaki özel hükümler mahfuzdur.” açıklaması getirme ihtiyacı hissetmiştir?

Görüşümüze göre;

- Her şeyden önce “şüpheli alacak” uygulamasında “tasarruf değerine göre pasifte karşılık ayrılabilir” hükmündeki (VUK md. 323) karşılık, bir borç doğurucu nitelikte değildir.
- Şüpheli alacaklar, “alacaklarda amortisman” uygulaması çerçevesindedir ve buradaki “karşılık” amortisman niteliğindedir.
- Kanun sadece “karşılık” ifadesini kullandı diye, şüpheli alacak için ayrılan karşılığın bir “amortisman” olduğu gerçeği değişmez.
- Şüpheli alacak için “amortisman” kavramına eşdeğer kullanılan “karşılık” ibaresi, “karşılık” ile karışmasın diye Kanunda ilgisiz bir hükümde de olsa sadece bu madde “Karşılık” değerlemesi ile ilgili olduğundan “Amortisman kayıtları hakkındaki özel hükümler mahfuzdur.” hükmü getirilmiştir.

O halde, şüpheli alacaklar için ayrılan “karşılık” bir “amortisman” iken, borç niteliğini doğuracak muhtemel zararlar için ayrılan “karşılık”, işletme içinde bir fon oluşturma anlamında⁷⁰ gerçek bir “karşılık”tır. Şüpheli alacakta da muhtemel bir zarar söz konusudur ancak buradaki (muhtemel) zarar “borç” doğurucu nitelikte değildir. Bu yönüyle ayrılan iki “karşılık” müessesesi aynı zamanda ortak bir noktada da buluşmaktadır Şöyle ki:

Birinde muhtemel borç doğurucu zarar söz konusu iken diğerinde ise tahsil edilememiş olma nedeniyle muhtemel bir zarar söz konusudur. Birinde muhtemel borç doğurucu zararın, diğerinde ise tahsil edilememe nedeniyle doğması muhtemel zararın karşılanması / itfası / amorti edilmesi, yani oluşacak bir etkinin şiddetinin azaltılması söz konusudur.

Hal böyleyken sırf Kanunkoyucu her iki müessesede “karşılık” kavramı kullandı diye muhtemel “borç mahiyeti arzeden zarar”lar için ayrılan karşılığın vergi uygulamasında indirilecek gider olarak dikkate alınması mümkün değildir.

Gelir Vergisi Kanunu’nun “Bilanço Esasında Ticari Kazancın Tespiti” başlıklı hükmünde (md. 38), “Bilanço esasına göre ticari kazanç, teşebbüsdeki öz sermayenin hesap dönemi sonunda ve başındaki değerleri arasındaki müsbet farktır.” hükmü ve devamında “Ticari kazancın bu suretle tespit edilmesi sırasında, Vergi Usul Kanunu’nun değerlemeye ait hükümleri ile bu kanunun 40 ve 41’inci maddeleri hükümlerine uyulur.” hükmü yer almaktadır.

Kanunun doğması muhtemel borç niteliğinde zararlar için ayrılacak “karşılıklar” için getirdiği hüküm (VUK md. 288) bu anlamda vergi uygulamasında “indirilecek gider” niteliği taşımaz. Her şeyden önce Kanunda bu şekilde (indirilebilecek gider niteliğinde) “karşılık” ayrılacağı yolunda bir düzenleme yoktur. Başka bir ifade ile “karşılık” ayrılması zorunlu değildir. VUK, varsa / ayrılmışsa böyle bir karşılığın nasıl değerlendirileceğini düzenlemiştir. VUK’nda bu karşılıkların “yok etme”, “itfa” ya da “gider yazma” kavramları kullanılmadan düzenlendiği görülmektedir.

⁷⁰ Muhtemel zarar için ayrılan karşılık “ticari” anlamda bir zarar unsurudur ve dönem (ticari) karı aşındırır ve dağıtılacak kar miktarını azaltır. Dolayısıyla karın bu kadarlık kısmı işletmede kalır ve bir “fon” oluşmuş olur. İfademiz bu anlamdadır.

Şüpheli alacak uygulamasında, “*alacaklarda amortisman*” uygulaması kapsamında düzenlendiği açık olan “*karşılık*”, bir “*karşılık*” değil “*amortisman*” olduğu için Gelir Vergisi Kanunu’nda yer alan “*Vergi Usul Kanunu hükümlerine göre ayrılan amortismanlar*”ın “*safi kazancın tespit edilmesi için*” indirilecek gider olarak dikkate alınacağına dair hüküm gereği (GVK md. 40) “*indirilecek gider*”dir. Oysa aynı hükümde “*karşılık*” ifadesi kullanılmadığından muhtemel borç nitelikli zararlar için ayrılan “*karşılıklar*”, indirilecek gider olarak dikkate alınmayacaktır / alınmamaktadır. Kanun sadece “*İşle ilgili olmak şartıyla, mukavelemeye veya ilama veya kanun emrine istinaden ödenen zarar, ziyan ve tazminatlar*”ın, ancak gerçekleştiği tarihte indirimini kabul etmektedir. (GVK md. 40/3)

Eğer Vergi Usul Kanunu, zaten “*Amortismanlar*” Kısmında ve zaten “*Alacaklarda ve Sermayede Amortisman*” Bölümünde yer alan “*Şüpheli Alacaklar*” hükmünde (md. 323) “*...pasifte karşılık ayrılabilir*” ifadesinde “*karşılık*” kelimesini kullanmamış olsa idi bugün bu tartışmalara girilmeyecek, “*kanunun ruhu*” aranmayacak idi.

X. Kanunun Ruhu mu, Zamanın Ruhu mu?

Yukarıda esası, “*bir şeyin özünü oluşturan ana öge, temel*” ve “*ruh*”u ise “*en önemli nokta, öz*” olarak tanımlamıştık. Vergi Usul Kanunu (md. 3), “*Vergi kanunları lafzı ve ruhu ile hüküm ifade eder.*” hükmünde “*ruh*”tan bahsetmişse de bu ruhun ne olduğunu ortaya koymamıştır, gerekli de değildir. Çünkü hemen devamında “*Lafzın açık olmadığı hallerde*” ifadesinden sonra kullanılan “*vergi kanunlarının hükümleri, konuluşundaki maksat, hükümlerin kanunun yapısındaki yeri ve diğer maddelerle olan bağlantısı gözönünde tutularak uygulanır*” ifadesi bu “*ruh*”un nasıl saptanacağına işaret etmektedir.

Buna göre;

- Vergi kanunlarının hükümleri, konuluşundaki maksat
- Hükümlerin kanunun yapısındaki yeri
- Diğer maddelerle olan bağlantısı

beraberce ele alınarak Kanunun “*ruh*”u, daha da açığı özü, temeli, en önemli noktası tespit edilecektir. Kaldı ki her durumda Anayasanın üstünlüğü ilkesi dikkate alınacak ve vergilerin kanuniliği ilkesini fiilen ortadan kaldıracak bir sonuca da ulaşamayacaktır. Bu tespitte, yukarıdaki üç unsurdan biri diğerine göre öncelikli veya üstün değildir.

O halde tekraren belirtmek gerekir ki, gerekçede şu veya bu ifade ile ortaya konulan maksat, Kanunlaşan metinde bu gerekçeye uygun kaleme alınmadı diye, gerekçe metnin önüne geçemeyecektir. Bunun Kanunkoyucunun bir tercihi olduğunu kabul edip devam etmek durumundayız. Gerekçe ancak bir belirsizlik halinde (yorumda) dikkate alınabilecek bir husustur ve diğer iki unsurdan bağımsız düşünülemez. Aksi halde “*amaçsal yorum*” her şeyden öncelikli hale gelmiş olur.

Bu noktada hukuk sistemimizde, “*genel*” ve “*özel*” kanun ile kanunların hükümleri arasında “*genel*” ve “*özel*” ayrımı dışında kanunların birbirlerine karşı bir üstünlüğü olmadığı gibi, aynı kanunun bir hükmünün diğer hükmüne göre üstünlüğü olmadığını bir Kanunun tüm metniyle bir anlam ifade ettiğini belirtelim. Dolayısıyla VUK’nun 3. maddesinde açıkça yazılı olmasaydı dahi bir hükmü yorumlarken hükümlerin kanunun yapısındaki yeri ve diğer maddelerle olan bağlantısını dikkate almak durumunda olacaktık.

Ruh ile devam edelim. Amaçsal (Ruhi) yorumda, kanunun uygulandığı dönemdeki gerçekler dikkate alınarak kanunun koyucunun asıl amacı ortaya çıkarılmaya çalışılır⁷¹. Bu noktada amaçsal yorumdan hareketle; “*vergi kanunlarının ekonomik koşullara bağlı olarak değişen olay ve durumlara uygulandığı*”, “*Kanunkoyucunun kanunu çıkarırken neyi amaçladığından çok, kanunun değişen ekonomik ve sosyal koşulları altında kazandığı objektif anlamın ortaya çıkarılması gerektiği*” gibi gerekçeler öne sürülmesi, “*kanun ile ulaşılmak istenen sonuçlar ve amaçların, günün koşullarına ve toplumun ihtiyaçlarına uygun olarak değerlendirilmesi gibi*” masum görünüşlü ancak hukuki olmayan bir sonuca ulaşmamıza neden olur.

Vergi hukukunda amaçsal yorumun “*tek başına*” bu haliyle kullanılması, Anayasa Mahkemesi’nin başlangıçta alıntı yaptığımız kararlarında ortaya konulan gerekçelerle ters düşer, “*kanunda olmayanı kanuna yakıştırmak*”, “*kendini kanunkoyucu yerine koymak*” anlamına gelir.

Bu çerçevede ancak “*vergilerin kanuniliği*”, “*tipleştirme ve tipiklik*”, “*ekonomik yaklaşım*” ilkeleri ışığında ve “*kıyas yasağı*”, “*aksi ile kanıt*”, “*evleviyet*” mantık zinciri (kısıtlı derecede) kullanılarak yapılacak bir yorum kabul görebilir⁷².

Bu açıklamalarımızın somut örneği, “*değersiz alacaklar*” ile ilgili hükmün (VUK md. 322) uygulanmasında gözlenebilir. Önce bu hüküm ile “*şüpheli alacaklar*” hükmünü (VUK md. 323) yan yana okuyalım.

Değersiz Alacaklar

Kazai bir hükme veya kanaat verici bir vesikaya göre tahsiline artık imkan kalmıyan alacaklar değersiz alacaktır.

Değersiz alacaklar, bu mahiyete girdikleri tarihte tasarruf değerlerini kaybederler ve mukayyet kıymetleriyle zarara geçirilerek yok edilirler.

İşletme hesabı esasına göre defter tutan mükelleflerin bu madde hükmüne giren değersiz alacakları, gider kaydedilmek suretiyle yok edilirler.

Şüpheli Alacaklar

Ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmak şartıyla;

1. Dava veya icra safhasında bulunan alacaklar;
2. Yapılan protestoya veya yazı ile bir defadan fazla istenilmesine rağmen borçlu tarafından ödenmemiş bulunan dava ve icra takibine değmeyecek derecede küçük alacaklar;

şüpheli alacak sayılır.

Yukarıda yazılı şüpheli alacaklar için değerlendirme gününün tasarruf değerine göre pasifte karşılık ayrılabilir.

Bu karşılığın hangi alacaklara ait olduğu karşılık hesabında gösterilir. Teminatlı alacaklarda bu karşılık teminattan geri kalan miktara inhisar eder.

Şüpheli alacakların sonradan tahsil edilen miktarları tahsil edildikleri dönemde kar-zarar hesabına intikal ettirilir.

⁷¹Yusuf KARAKOÇ, **Genel Vergi Hukuku**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2007, s. 155.

⁷² Bu kavramlar için Bkz. Mustafa Ali SARILI, “*Türk Vergi Hukuku’nda Yorum*,” **Vergi Dünyası Dergisi**, Ekim/2011, S:362.

Her şeyden önce, şüpheli alacaklar ile ilgili hükümde, “devam eden” bir durum yani “dava veya icra safhasında bulunan – istenilmesine rağmen ödenmemiş bulunan” bir alacak olduğuna göre, bitmiş bir durumu yani “tahsiline artık imkân kalmayan” bir alacağı düzenleyen maddede Kanunun “devam eden duruma göre” daha hafif şartlar aradığı kabul edilemez.

O halde, “değersiz alacaklar” hükmünde “Ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmak” ifadesi geçmediği için bu uygulamayı ticari ve zirai kazanç dışındaki diğer kazançlar için de uygulamaya kalkamayız⁷³. İşte “tahakkuk esası” burada önem kazanır. Çünkü “tahsilât esası”nın geçerli olduğu bir vergilendirme yönteminde zaten tahsil edilmemiş bir alacak söz konusu olamaz. Yine zaten bu tür “tahsilât esası”nın geçerli olduğu sistemlerde, ticari ve zirai kazançtan farklı olarak öz sermaye dikkate alınmamaktadır. Yoksa olayın “tahakkuk esası”nda gelirin tespiti ile ilgisi yoktur⁷⁴.

Ayrışan nokta, “şüpheli alacaklar” hükmünde, “pasifte karşılık ayrılabilir” ifadesi yer aldığından ve özel olarak “işletme hesabı esası”ndan söz edilmediğinden bu uygulamayı kazancını bilanço esasına göre tespit eden mükelleflerin yapabilmesine karşın, “değersiz alacaklar” hükmünün “işletme hesabı esasına göre defter tutan mükelleflerin bu madde hükmüne giren değersiz alacakları, gider kaydedilmek suretiyle yok edilirler.” ifadesini kullanmasında gözlenir. Evet, hükümler arasında “ayrışma” vardır, ancak “çatışma” yoktur, hatta hükümler birbirini desteklemektedir. Şöyle ki:

Yukarıda da belirttiğimiz üzere “şüpheli alacaklar”, “devam eden” bir durumu, “değersiz alacaklar” ise “bitmiş” bir durumu tanımlar. Bitmiş durum, alacağın “gider kaydedilmek” yoluyla ortadan kaldırılması ile vergilendirmede etki gösterirken, devam eden durum “pasifte karşılık ayrılmak” şeklinde takibe ihtiyaç duyar. Pasifte karşılık ayırmak, alacağı kayıtlarda muhafaza etme zorunluluğunu ortadan kaldırmaz. Çünkü Kanun, “Şüpheli alacakların sonradan tahsil edilen miktarları tahsil edildikleri dönemde kar-zarar hesabına intikal ettirilir.” demektedir. İşte bu nedenle “şüpheli alacak” uygulaması, buna elverişli olduğu için sadece bilanço usulünde kazanç tespiti yapanlarda söz konusu olur.

Bu örnekten yola çıkarsak; Kanunkoyucunun yaptığı yeni bir düzenleme veya değişikliğin dahi, ancak kanunlaştığı tarihten sonraki olaylara uygulanabileceği (geriye yürüme yasağı) bir sistemde Kanunda olmayanın Kanunun “ruh”undan hareketle güncel gelişmeler böyle gerektiriyor diye yorumlanarak uygulanması, diğer sakatlıklar yanında “hukuki güvenliğin” ihlalidir, hukuk devleti gereklerine aykırıdır. Kanunkoyucu, “şüpheli alacaklar” ile ilgili hükmü iki kez (2365 ve 2455 sayılı Kanunlar) değiştirdiği halde “değersiz alacaklar” ile ilgili hükümde değişiklik ihtiyacı hissetmemiştir. Kanunkoyucunun mevcut bir Kanunu değiştirmekte iki kez ile sınırlanmadığı açıktır.

⁷³ Nitekim öğretide bu konu, bizim de katıldığımız üzere tartışmasız bir şekilde kabul görmektedir. Bu tür görüşlere örnekler için Bkz. Yüksel KOÇ, “Şüpheli, Değersiz ve Vazgeçilen Alacakların Değerlemesi”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Aralık/2010, S:352 ve Ömer ÇAKICI, “Şüpheli, Değersiz ve Vazgeçilen Alacakların Değerlemesi”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Aralık/2009, S:340.

⁷⁴ “Kanun koyucunun buradaki maksadı, daha önce hâsılat olarak yazılmak suretiyle vergilendirilen alacağın, tahsiline imkân kalmaması nedeniyle bu vergileme işleminin geri alınmasından ibarettir.” şeklinde somutlaştırılabilecek görüşlere bu noktada katılmıyoruz. Bkz. KOÇ, *agm.*, ÇAKICI, *agm.*

Yukarıda da belirttiğimiz üzere “*kanunun ruhu*”, Kanun metninin bir bütün olarak ele alınması ile ortaya çıkan yaklaşımdır, temeldir, anlayıştır. Esasen “*kanunun gerekçesi*” bu “*ruh*”ün yansımalarından sadece biridir ama tek başına bir gösterge değildir. O yüzden “*Vergi kanunları lafzı ve ruhu ile hüküm ifade eder*”, ruhu lafızdan ayrı değerlendiremeyiz. Yine o yüzden “*konuluşundaki maksat*” tek başına “*ruh*”u yansıtmaz ve “*hükümlerin kanunun yapısındaki yeri*” ile “*diğer maddelerle olan bağlantısı*” illaki dikkate alınır.

Kanun hükmündeki “*konuluşundaki maksat*” tek başına yeterli olmadığına göre, “*kanun ile ulaşılmak istenen sonuçlar ve amaçların, günün koşullarına ve toplumun ihtiyaçlarına uygun olarak değerlendirilmesi*” gibi bir amaç güdülemez. Zaten günün koşullarına ve toplumun ihtiyaçlarına göre kanun yapmak / kanunları değiştirmek yetki ve görevi Kanunkoyucu’nun değil midir?

O halde, kanunun “*ruhu*” kavramından yola çıkıp, “*konuluşundaki maksat*” ile devam edip, “*günün koşullarına ve toplumun ihtiyaçlarına*” gelirse, konu “*kanunun ruhu*” olmaktan çıkar “*zamanın ruhu*” haline gelir.

Kavramının orijinali Almanca “*zeitgeist*” kelimesidir ve bu dilde⁷⁵ “*Bir zaman dilimini karakterize eden manevî tutum*” olarak tanımlanıyor. Almanca-Türkçe Sözlük’te ise⁷⁶ “*Çağın zihniyeti, çağın anlayışı; çağın olguları içinde ortaya çıkan zihinsel tutum*” olarak açıklanmıştır. Felsefi boyutunu bir yana bırakırsak bu kavram aslında, belirli bir döneme damgasını vuran zihniyet, ideoloji, paradigma ya da inanç anlamında olduğuna göre, “*kanunun ruhunu*” kavrama adına yapılan çalışmalar,

- Sadece gerekçeye dayanılırsa,
- Hükmün Kanun yapısındaki yeri ile diğer maddelerle olan bağlantısını göz ardı edilirse,
- Ya da hükmün Kanun yapısındaki yeri ile diğer maddelerle olan bağlantılarını yanlış kurulursa,

en iyi olasılıkla zamanının ruhunu kavrar ve eleştirilmelidir. Eleştirilmeyen davranışlar tekrar eder, tekrar alışkanlık yaratır, alışkanlıklar ise “*dogma*”ların⁷⁷ temel nedenidir.

Çalışmaların “*zamanın ruhu*”na yaklaşması sorun çıkarmaya müsaittir. Günümüzde geliri yakalamak gittikçe zorlaşmaktadır, bu modern zamanın, modernleşen dünyanın getirdiği fiili bir durumdur. Modernite öncesi nasıl vergiler daha ziyade servet üzerinde yoğunlaşıyor ise post modern dönemde de gidiş bu yöndedir. Dolaylı vergilerde artış olması da aynı bağlamda değerlendirilebilir.

Gidişat böyle olunca, gelirin yakalanmasındaki sıkıntı, yakalananlar yönünden giderlerin (indirimlerin) mümkün olduğunca kısıtlı uygulanması şeklinde sakıncalı bir duruma

⁷⁵ **Wahrig Deutsches Wörterbuch**, Münih, Mosaik Verlag, 1989, s.1458.

⁷⁶ **Almanca-Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1993, s.1336.

⁷⁷ Dogma kavramını gerek “*Belli bir konuda ileri sürülen bir görüşün sorgulanamaz, tartışılmaz gerçek olarak kabul edilmesi*” ve gerek “*Doğruluğu sınanmadan benimsenen, bir öğretinin veya ideolojinin temeli yapılan sav, nas, inak*” şeklindeki her iki anlamıyla kullanmayı tercih ettik. Kelimenin anlamı için Bkz. **Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük**, www.tdk.gov.tr.

zorlamaktadır. Zorlama, Kanunların bu yönde değişimi ile olabildiği gibi, kanunlar değişmediği halde algının değişmesi ile de ortaya çıkabilmektedir. Algı değiştikçe tarz ve yorumlar da ilişkili olarak değişime uğramaktadır.

Kanunlarda mevcut hükümlerin olabildiğinde mükellef aleyhine / kısıtlayıcı tarzda yorumlanması karlı bilançolar oluşmasına neden olabilir. Ancak bu bilançolardaki karın gerçek mi yoksa sanal mı olduğu tartışmalı olacaktır. Bu şekilde (sanal da olsa) kar yaratmak ancak kar ortaklarının işi olabilir / Devletin değil.

Vergiyi, bireyin ve Devletin (diğer) alacaklarından ayıran, karşılıksız ve cebren (zorla) alınmasıdır. Aynen cezalarda olduğu gibi vergi de Devletin egemenlik gücünün dışı yansımasıdır ve vergi hukuku “*kamu hukuku*” içinde yer alır.

Vergi Usul Kanunu’nun içerdiği, “*Vergi kanunları lafzı ve ruhu ile hüküm ifade eder.*” hükmü (md. 3) ile 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nun içerdiği “*Kanun, sözüyle ve özüyle değiştiği bütün konularda uygulanır.*” hükmü ile neredeyse birebirdir. Ancak Vergi Usul Kanunu’nun aynı hükmü “*Lafzın açık olmadığı hallerde vergi kanunlarının hükümleri, konuluştaki maksat, hükümlerin kanunun yapısındaki yeri ve diğer maddelerle olan bağlantısı gözönünde tutularak uygulanır.*” şeklinde devam ederken Türk Medeni Kanunu “*Kanunda uygulanabilir bir hüküm yoksa hâkim, örf ve âdet hukukuna göre, bu da yoksa kendisi kanun koyucu olsaydı nasıl bir kural koyacak idiyse ona göre karar verir.*” şeklindedir ve her iki Kanun burada ayrışır.

Vergi Usul Kanunu, yoruma “*lafzın açık olmadığı hallerde*” izin verirken Medeni Kanun “*Kanunda uygulanabilir bir hüküm yoksa*” yorumu kabul etmektedir. Daha katı olduğu yolunda tereddüt olmayan Vergi Usul Kanunu’nun, “*kanunda uygulanabilir*” ve “*lafız olarak açık*” bir hüküm var iken yoruma izin verdiğini / vereceğini kabul etmek mümkün değildir. Hukuk dalına göre, Kanunların uygulanması ve yorumunda farklılık yaratma gücüne sahip Kanunkoyucunun, bir hüküm koyarken koyduğu hükümde maksadını tam ifade edemediği değerlendirmesini yapmakta dikkatli olmak gerekir.

XI. Sonuç

- A. Vergi Usul Kanunu’nun 3. maddesi zemininde, “*şüpheli alacaklar*” örneği üzerinden somutlaştırdığımız görüşlerimiz yukarıda ortaya konulmuştur. Buna göre,
 1. “*Vergi kanunları lafzı ve ruhu ile hüküm ifade eder.*” hükmü öne alınarak, her durumda Kanun lafzı (metni) ile ruhunun bir arada uyum içinde olması beklenemez.
 2. Kanun metninin, içerdiği sözcüklerin hukuk dilindeki anlamlarına göre anlaşılması gerekir.
 3. Lafız ve ruh arasındaki her çatışma, peşinen bir yorumlama faaliyetine girişilmesini de gerektirmez.
 4. Yorum ancak lafız açık değilse başvurulabilecek bir yöntemdir ve Kanunun ruhu ne ise işte bu durumda lafız ve ruh bir arada değerlendirilmelidir. Kanun hükmü “*Lafzın açık olmadığı hallerde*” vurgusu ile buna işaret etmektedir.
 5. Yorumlanacak (lafzı açık olmayan) Kanun hükmü, Kanunun ruhuna göre okunacaktır.
 6. Kanunun ruhu vergi kanunlarının hükümleri, konuluştaki maksat, hükümlerin kanunun yapısındaki yeri ve diğer maddelerle olan bağlantısı ile ortaya çıkar.

Bunlardan sadece maksat veya sadece bir diğ erinin tek başına ele alınması mümkün değildir.

7. Açık olmayan bir lafızdan söz edilemiyorsa, hüküm ya açıktır ya da Kanun boşluğu vardır. Kanun boşluğu yorum ile doldurulamaz.
8. Kanunda yazılı olmasa bile tüm faaliyetlerde önce Anayasa ve vergilerin kanuniliği ilkesi dikkate alınır.
9. Lafzın açık olmamasından kaynaklanan durumlarda yorum yapılması ile Kanunda olmayanı Kanuna yakıştırmak farklı yöntemlerdir.
10. Kanun lafzının açık olmadığından hareketle Kanun metninin düzeltilmesi anlamına gelecek çabalara girişilmemelidir.
11. Özellikle Genel Tebliğler ile açıklanacak yorumların, bu yorumların sonraki zamanda sıkıntı yaratmaması açısından farklı açılardan test edilerek tutarlılığı ve tüm olaylara uygulanabilirliğinin tespit edilmesinde yarar bulunmaktadır.

B. Yukarıdaki zemin üzerinden özel olarak “*şüpheli alacaklar*” uygulaması yönünden ise:

1. Konuya ilişkin doğru kavram, Kanunda kullanıldığı haliyle “*şüpheli alacak*” olup, “*şüpheli ticari alacak*” kavramı, Kanun metninin düzeltilmesi çabasına işaretir.
2. Şüpheli alacaklar ile ilgili Kanun lafzı açıktır, yoruma muhtaç bir durum yoktur. Bu durumda gerekçenin nasıl olduğuna bakarak Kanunun ruhunu kavramaya çalışmak anlamlı değildir.
3. Yine de yorum gerekirse, madde hükmünün Kanun yapısında bulunduğu yer ve diğer maddelerle olan bağlantısı dikkate alınmadan sadece gerekçe ile hareket edilmesi mümkün değildir.
4. Kanunun (VUK) yapısı içinde “*şüpheli alacaklar*”, “*amortisman*” uygulaması kapsamındadır. Karşılık ayrılması, amortisman uygulamasının bir şeklidir ve değer in “*yok edilme*”sine yönelik bir işlemdir.
5. Şüpheli alacaklar ile ilgili indirilecek gider uygulaması, Gelir Vergisi Kanunu ile düzenlenen (md. 38 ve 40) hükümlerden kaynaklanmaktadır.
6. Şüpheli alacağa ilişkin ayrılan “*karşılık*”, bir amortisman payıdır ve indirilecek giderdir.
7. Vergi Kanunları içinde, “*indirilecek gider*” olarak tanımlanan bir kalemin, “*gelir düzeltilmesi*” gibi değerlendirilmesine cevaz verecek bir düzenleme yoktur.
8. Bu bağlamda konu “*tahakkuk esası*” ile de ilgili değildir. Aksi halde Kanunkoyucu bu esasın geçerli olduğu işletme hesabına göre defter tutan ticari veya zirai kazanç sahiplerini dışarıda bırakmaz idi.
9. Şüpheli alacaklar ile ilgili VUK’nun 323. maddesinin lafzının açık olmadığı görüşünün devamında bu hükümde olmayan, “*alacağın daha önce hâsılat yazılmış*” olması şartının aranması Kanunda olmayanı Kanuna yakıştırmak, yorum yoluyla Kanunkoyucu yerine geçmek anlamındadır.
10. Değersiz alacak uygulamasına dair Kanun hükmünde (VUK md. 322), şüpheli alacak uygulamasından farklı olarak muhasebe usulü ya da kazanç türü itibarıyla bir hüküm yer almamaktadır. Şüpheli alacak değersiz alacak uygulamasından önceki bir aşama olarak belirsizliğin giderilmesine kadar bir durumdur ve Kanunkoyucunun tercihi izlenebilirlik açısından muhasebe tekniği ile ilgilidir.
11. Şüpheli alacak karşılığı uygulamasında temel ölçü, kazancın elde edilmesi veya idame ettirilmesi ile ilgili bir alacak bulunmasıdır. Danıştay’ın “*menfaat beklentisi*” yaklaşımına katılıyoruz. Mal satın almak için yapılan bir avans ödemesi dahi alınacak malın satılmasıyla kar elde edilmesi menfaat beklentisi üzerine kuruludur.

12. Özelgelelerde farklılık var ise de Genel Tebliğ'de idare dahi açıkça "*hâsılat kaydına girmiş olması*" şartını dile getirmekten kaçınmakta "*kayda girmiş olma*" ifadesini tercih etmektedir.
 13. Şüpheli alacaklar uygulamasında da temel esas her şeyden önce vergilemede gerçeklik ilkesi olmalıdır. Bu bağlamda ilk değerlendirme alacağın muvazaalı oluşup oluşmadığı yönünde yapılmalıdır.
 14. Tahsilinin şüpheli hale gelmiş alacağın, karşılık ayrılmak suretiyle indirilecek gider olarak dikkate alınması, "**gerçek kazancın vergilendirilmesi ilkesi**"nin zorunlu bir sonucudur ve öz sermayede "**gerçek anlamda**" bir azalma meydana geldiği için vardır. Bunun için, öncelikle alacağın doğumu ve şüpheli hale gelmesinde, olayların "**gerçek mahiyetlerinin**" araştırılması ve iktisadi, ticari ve teknik icaplara uymayan veya olayın özelliğine göre normal ve mutad olmayan bir durum söz konusu değilse uygulamaya cevaz verilmesi gerekmektedir.
- C. Şüpheli alacaklar somut örneği üzerinden "*yorum*" konusunu ele aldığımız bu çalışmada ortaya koyduğumuz üzere, bir yorumun tekrar yorumlanması gerekiyorsa, ilk yapılan yorumun hatalı olduğu kabul edilmelidir. Aksi halde içinde çıkılmaz tutarsızlıklar zincirinin oluşması mümkündür.

Örneğin, KDV yönünden yapılan yorumun başka unsurlar yönünden uygulanamaz kabul edilmesi, ya ilk yorumu ya da KDV'nin de şüpheli alacak sayılacağı yorumunu hatalı kılar.

UYARI

Makale olarak kaleme alınmış metinlerde ifade edilen görüşler, kaleme alındığı tarihte yazarın savunduğu görüşlerdir. Bu görüşler, mevzuatta meydana gelen / gelecek gelişmeler ile değişmiş olabilir. Her durumda, özellikle mevzuata yapılan yollamalar, bir başka kaynaktan daha teyit edilmeden kullanılmamalı ve ifade edilen görüşlerin, başka ortamlarda kabul görmeyebileceği gözden uzak tutulmamalıdır. Yazarın bu konuda bir taahhüdü de bulunmamaktadır. Mevzuatımızın özellikle vergi mevzuatımızın sık değiştirilen ve farklı anlayışlarla yorumlanabilen yapısı nedeniyle, herhangi bir konuda uygulama yapılmadan önce konunun uzmanlarından profesyonel yardım alınmasını tavsiye ederiz. Bu çalışmada yer alan bilgi ve açıklamalardan dolayı Av. Akın Gencer ŞENTÜRK'e sorumluluk iddiasında bulunulamaz. Çalışma ve yazılardan kaynak gösterilmek şartıyla alıntılar yapılabilir. Ancak çalışma ve yazıların bir bütün halinde kullanımı tüm ortamlar ve kullanım şekilleri için telif sahibinin yazılı iznine bağlıdır.